

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1882.

24:e årgången

5:e häft.

Innehåll:

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

ORIGINALOMSLAG SAKNAS

31. Litteratur för uppfostrare.

- Realism i undervisningen eller språkkunskap och bildning**, af *Uffe*. Sthlm, P. A. Norstedt & Söner. Pris 1 kr. 25 öre.
- Lärobok i välläsning**, af *Oscar Svahn*, lektor. (Allmänna regler. Ljudlära. Betoningslära.) Sthlm, P. A. Norstedt & Söner. Pris 2 kr.
- Skolan och Hemmet**. Samling af uppsatser rörande uppfostran och undervisning, utgifven af *Karl Kastman*. 1. P. A. Norstedt & Söner. Pris 60 öre.
- Tidskrift för Folkundervisningen**, utgifven af *Chr. S. Anjou* och *Karl Kastman*. 1:sta årg. 1882. P. A. Norstedt & Söner. Pris för prenumeranter 1 kr. 25 öre.
- Antydningar för religionsundervisning och skriftförstånd**, af *Beck*. Öfvers. af *O. E. Myrberg*. Sthlm. P. A. Norstedt & Söner. Pris 40 öre.
- Hvad är karaktär och huru kan den danas genom uppfostran**, af d:r *A. Hagemann*. Öfvers. från originalets 3:dje upplaga. Sthlm, Looström & komp. Pris 40 öre.
- Om flickors uppfostran**, af *de la Motte Fénelon*. Öfvers. af *L. T.* Sthlm, Alb. Nilsson. (I kommission.) Pris 1 kr. 25 öre.
- Om barnuppfostran**. Föredrag af *Tophel*. I Elisab. Kjellbergs Läsning för Hemmet, 4:de årg.

Den svenska bokmarknaden har i år varit ovanligt rik på goda originalarbeten rörande uppfostran och undervisning. Af ofvanstående förteckning, hvilken endast innefattar ett urval, med uteslutande af direkta skolböcker, äro de af svenska förf. utgifna skrifterna, utan jemförelse de märkligaste. Dock måste vi då undantaga det religiösa området, som här representeras af endast utländska förf. Då det skulle öfverstiga både våra krafter och tidskriftens utrymme att lemna en öfversigt af alla dessa arbeten, utvälja vi deraf till närmare granskning dem, hvilka synas oss innebära mest nytt och för den närvarande tiden tänkvärdt, näml. signaturen *Uffes*, *Lektor Svahns* och *Professor Becks*. Härmed vilja vi för ingen del under-

känna de öfrigas värde, utan anbefalla dem alla till läsarens uppmärksamhet. Särskildt kan man vara viss, att de skrifter, hvilka utgifvits af den om vår skollitteratur så högt förtjenta firman P. A. Norstedt & Söner, äro väl värda att egas af hvarje undervisningens vän. Så den berömde pedagogen K. Kastmans tvänne arbeten, hvilka särskildt inom de talrika kretsar, hvilka nitälska för ett nära samband mellan kyrkan och skolan, böra finna ett varmt upptagande. De belysa för öfrigt många af de viktigaste frågor för dagen, så väl rörande folkskolan som den lärda skolan, meddela historiska öfversigter, afhandlingar m. m. Af de öfriga påpeka vi Fénélons berömda skrift om flickors uppfostran, såsom erbjudande både lärarika och pikanta jemförelser med nutida skrifter i samma ämne, t. ex. Uffes, samt d:r Hagemanns klara utredning af »hvad karaktär är», en liten skrift, som i sitt hemland upplefvat ej mindre än 3:ne upplagor inom ett år. Äfven denna qvasi-filosofiska skrift kan erbjuda intressanta jemförelser med bl. a. schweizaren Tophels rent kristliga framställning af uppfostrans mål och medel.

Vi öfvergå härmed till de trenne skrifter, med hvilka vi i detta och följande häfte vilja närmare sysselsätta oss.

I 21:sta årg. af denna tidskrift framträdde under signaturen »Uffe» en okänd författare med en liten skrift om våra flickskolor, som väckte uppseende för den frimodighet och skärpa, hvarmed förf:n framhöll bristerna i det nuvarande skol-systemet och dess följder. Skriften mottogs med obetingad förtjusning af nyhetsifranne, med harm af anhängarne af det bestående quand même, med sorg af dem, som af detta bestående gjort det bästa de förmått, utan att tänka öfver följderne; slutligen med lugn pröfning och betänksamt gillande af mången erfaren och skarpsynt lärare och lärarinna, som känt sin egen och systemets svaghet, och här fann orsak och verkan sammanställda med klarhet och öfvertygande bevisning.

Försvararne af det bestående förklarade, och detta kanske ej utan allt skäl, att förf:n slog öfver i sin ifran mot systemet, att åtskilligt af hvad han klandrade redan var en öfvervunnen ståndpunkt, att framställningen bar spår af öfvermod, m. m. Tänkande föräldrar stälde sig i allmänhet på författarens sida; utmärkta läroboksförfattare funno åtskilligt tänkvärdt i den lilla skriften, och en framstående lärare i högre lärarinneseminariet har sagt oss, att han icke låter någon élève utgå derifrån utan att hafva läst och behjertat Uffes bok.

Man må hysa hvilken åsigt i skolfrågan som helst, så skall det vara af intresse att finna, hurusom Uffe icke blott af en tillfällighet kommit att deråt egna sin uppmärksamhet, utan ånyo och från en annan sida upptagit ämnet i den skrift, som vi ställt i spetsen för ofvanstående förteckning öfver uppfostringslitteraturen för året. Han erkänner, att det är mycket lättare att rifva ned än att bygga upp, och vill nu bredvid den negativa framställningen i sin förra skrift framlägga i den nya några *positiva* resultat af sina fortsatta forskningar i ämnet. Han talar äfven här företrädesvis till flickskolan, emedan hon har mycket lättare att genomföra en reform än gosskolan, och sålunda borde kunna bryta väg för denna till en friskare och naturenligare utveckling. Första steget till denna utveckling är i förf:ns tanke *brytandet af den ensidiga formalismen i undervisningen* samt *erkännandet af att bildning är något annat och mera än blott språkkunskap*. Bevis för riktigheten af dessa satser och uppslag till deras tillämpning i skolan har han framlagt i sin bok. Uffe är långt ifrån att anse sina egna förslag ofelbara, men han tror att det är hans, så väl som andra tänkande skolvänners pligt att uttala sina öfvertygelser, för att derigenom framkalla ett tankeutbyte i det viktiga ämnet.

Att här gifva en allmän öfversigt af bokens innehåll skulle vara till föga gagn, då en sådan öfversigt skulle sakna det originella framställningssätt, den sinnrika bevisning och den

öfvertygelsens värme, som gifver förf:n hans bästa styrka. För en genomförd kritik åter är vår tidskrift ej rätta platsen. Vi vilja i stället med förf:ns tillstånd gifva en sammanfattning af några hufvudstycken i boken, hvilka utvisa de mål, till hvilka förf:n närmast syftar; och hoppas vi att sålunda drifva våra läsare, att studera och bilda sig ett omdöme om boken i dess helhet.

I valet af de många sådana stycken arbetet innehåller, hafva vi stannat vid dem, som behandla följande ämnen: *resultaten af den nuvarande språkbildningen; vigten af sammanhang i undervisningen*, samt införandet af *realism*, såsom *motvigt till konventionalism och materialism i ungdomens bildningsarbete*.

1.

Resultaten af den nuvarande språkbildningen.

Efter en historisk öfverblick af språkfrågans utvecklingsgång, hvilken visar hurusom *franskan* och dermed *språkundervisningen* fått en dominerande ställning inom flickskolan, uppräknar förf:n såsom orsakerna till detta förhållande. 1) Det historiska faktum att franskan fordom var umgänges-språket i vårt lands högre kretsar, 2) det ännu existerande förhållandet, att språkkunskap räknas bland de angenäma och nyttiga talangerna, 3) att undervisningen i franska språket anses öppna tillgång till en ofantligt rik och bildande literatur, samt 4) att grammatikstudiet af pedagogerna sättes främst bland alla formela bildningsmedel. Vid en närmare granskning af dessa skäl finner förf:n, att språkkunskapen, såsom talent betraktad, visserligen har sitt behag, men att obehaget att sakna den är ändå större. Språktalangen betraktas fortfarande såsom bildningens utansida. Man kan i vårt land träffa äfven ganska bildade personer, hvilka mera imponeras af en korrekt och smakfull fransk prononciation än af sunda

och träffande omdömen, uttryckta på simpel svenska. Det väcker också onekligen en viss förvåning, då man finner en dam vara i saknad af denna talang.

Jemte detta negativa värde anses språkkunskapen äfven ega en stor positiv fördel, då det är genom den vi kunna sätta oss i förbindelse med andra nationer och mottaga allt det väckande, som ligger i beröringen med der rådande lifsåskådningar och kultursträfvanden, vare sig genom resor eller genom läsning.

Förf:n medgifver, att denna uppfattning är riktig, men tror att det är blott ett fåtal svenska unga flickor, som komma i tillfälle att åtnjuta dessa språktalangens fördelar. Hvad de utländska resorna beträffar, så sväfvär man i oklarhet om hvad som egentligen är *mål* och hvad som är *medel*. Man antager att målet skulle vara bildning och resan ett medel att ernå detta, men i allmänhet är förhållandet visst icke sådant. När förmögnare föräldrar skicka sina unga döttrar utomlands efter slutad skolgång sker det för att *lära språket*. Men å andra sidan hette det förut i skolan, att man lärde språket, bland annat därför, att man utan språkkunskap ej kan hafva någon nytta af en utrikes resa. Här finner förf:n alltså en tydlig kretsgång i motiveringen: *man lär språket för resans skull, men man reser för språkets skull*.

Att det verkligen är språket, som är det egentliga målet, bevisas af det sätt, hvarpå dylika studieresor anordnas. Man ilar med snälltåg genom det i estetiskt och kulturhistoriskt afseende så intressanta Tyskland för att så fort som möjligt hamna i »språkets» fädernesland, och äntligen framkommen till det efterlängtade Paris eller Schweiz skyndar man att begrafva sig i ett »pensionnat,» uppfyllt af en massa främlingar från alla delar af Europa. På de många främmande ansigtetena och på åtskilliga små olikheter i uppfattningen af ordning och komfort märker man nog, att man ej längre är hemma i den

lugna »vrån bland bergen»; men att denna utbytt mot ett land med *rikare kulturlif*, att man kommit till ett större *civilisationscentrum*, deraf märker man föga. Pensionärerna dela sin tid emellan lektioner och några nöjen, hvaribland äfven förekomma teaterbesök, hvilka ju äro af så stor nytta för »språkets skull». För resten lefva de i en lycklig okunnighet om alla sorts »strömningar», vare sig nu dessa börja på kultur- eller literatur-, äro religiösa, politiska eller sociala. Intelligensen i anstalten representeras af en ekonomisk Monsieur eller Madame, hvilken med stolthet vet sig tillhöra intelligensens adel redan därför, att han eller hon genom bördan fått till modersmål det oförlikneliga språk, på hvilket en råhet eller en dumhet knappt låter säga sig. Har man så till detta naturliga företräde äfven lagt förtjensten af en viss teoretisk insigt i pluralisreglerna och i — mysteriernas mysterium! — ortografien, hvad kan då mer begäras?

Frågas kan för öfrigt om flertalet af de unga främlingarne hafva tillräcklig underbyggnad för att *kunna*, och tillräckligt intresse för att *vilja* anställa sådana jämförelser och studier, hvilka för en kunskapsrik och tänkande person göra resor till ett så utvecklande bildningsmedel.

Efter några månaders vistelse i utlandet återvänder man till hemmet, utrustad med en större eller mindre grad af den eftersträfvade färdigheten. Men nu, om icke förr, visar det sig, att om talangen är svår att förvärfva, kostar det ändå mera möda att bibehålla den. Man märker med bekymmer huru den af brist på öfning liksom dunstar bort. För att qvarhålla den flyktande tillgriper man alla möjliga konstlade medel: man stiftar i sällskap med vänner, som äfven åtnjutit förmånen af en vistelse utomlands, s. k. konversationscirklar, man besöker franska kyrkan eller tar kanske t. o. m. lektioner, icke så mycket för att *lära* som för att *använda* och *bibehålla* den kunskap man redan har.

Hvad beträffar *litteraturen*, och språkkunskapens värde såsom ett medel att tillgodogöra sig den, så har, enl. förf:n, flickskolan med rätta afsagt sig alla anspråk. Hon sätter aldrig i fråga att med det franska språket, som är hennes hufvudämne kunna meddela eleverna någon kunskap om det franska folkets kulturlif. Men hvad som icke sker *under* skoltiden, kan ju ske *efter* den: skolan får vara nöjd, om hon gifver lärjungen *förutsättningen* för sjelfständigt studium af litteraturen, d. v. s. språkkunskap. Ja, så resonnerar man. Eleverna få i skolan nästan intet af god utländsk litteratur, men med en häpnadsväckande sangvinism antar man dock, att de sedermera på egen hand skola med ifver studera de förnämsta förf. på de främmande språken. Att dessa fromma önsknigar och förhoppningar icke uppfyllas, är ett faktum.

Hvad särskildt litteraturen på skolans hufvudspråk — franskan — angår, måste man medgifva, att den såsom ungdomsläsning har sina stora svårigheter. De egentligen *klassiska* författarne från storhetsperioden äro dels på grund af hela sitt skaplygne olämpliga för ungdomen, dels sådana att de ej kunna skänka någon njutning åt en läsare, som ej är förtrogen med hela den periodens historia. För att fatta och uppskatta dem fordras en viss *mogenhet i intelligensen* och framför allt en *historisk bakgrund*. Saknar man dessa båda förutsättningar, såsom fallet är med vår tids skolungdom, måste man finna de stora författarne i all sin storhet »dödande tråkiga». Tänka vi åter på den *samtida* franska litteraturen, särskildt på *romanen*, torde det icke kunna nekas, att den bär allt för djupa spår af de abnormiteter, som vanställa det franska familje- och sällskapslifvet, för att tryggt kunna sättas i händerna på en oerfaren ungdom. Förf:n vågar det påståendet, att det franska snillet är föga moraliskt, och den franska moralen föga snillrik, och påpekar den ringa lyftning, som spåras i de inkom

för unga flickor förfärdigade romaner, hvilka stundom för språkets skull studeras i skolorna eller hemmen.

Det gifves dock ännu en annan art af litteraturen: de *populärt vetenskapliga* arbetena. Sådana finnas många och af utmärkt beskaffenhet på franska språket. Men äfven de kunna icke med nöje studeras af flertalet utgående elever, på grund af bristande *utveckling* och bristande *allmän bildning*. Man talar ofta om språkkunskapen såsom den enda förutsättningen för all högre bildning, som om man med den Aladdinslampan i sin hand skulle kunna frammana och låta betjena sig af alla kulturens och människosnilletts andemakter. Men denna uppfattning beror på ett förbiseende. För att med verklig vinst studera ett arbete på ett främmande språk fordras nämligen *tvänne* förutsättningar: en *yttre*, kännedom om sjelfva språket; en *inre*, d. v. s. någon grad af förtrogenhet med den idékrets, hvari författaren rör sig. Det är alltså, enl. Uffe, icke blott *formen* i den franska litteraturen, som vållar svårigheter; det är ännu mer *innehållet*.

Förhållandet med den tyska och engelska litteraturen ställer sig något, om än icke mycket, bättre. Familjelifvet hos de tyska och engelska folken har vida större öfverensstämmelse med vårt eget, och romanerna på deras språk kunna därför med större fördel studeras af ungdomen. Dock är det äfven på detta område hufvudsakligen författare af en *lägre rang*, som studeras af våra unga damer, och dessa ganska ofta — i öfversättning.

Hvad de *epokgörande* tyska och engelska *författarne* angår, läsas de sällan, dels därför att de, i analogi med hvad som nyss yttrats om den franska litteraturen, förutsätta en allt för stor fond af allmän bildning, och dels af det rent formela skälet, att den praktiska språkkunskap, skolan meddelar, *möjligen*, fast visst icke *med säkerhet* sätter lärjungen i stånd att tillägna sig innehållet af dessa familjeromaner, hvilka röra sig kring lifvets

enklaste förhållanden, men att den *erkänt* och *afgjordt* icke räcker till för att tolka de stora författarne, en Dickens, en Thackeray, en George Eliot, för att nu alls icke tala om Shakespeare.

Måhända skall många finna denna skildring allt för svart. Förf:n medgifver också gerna, att undantag finnas ibland ovanligt begåfvade unga qvinnor, hvilka kanske dessutom växt upp i högt bildade hem. Han påstår dock, att på grund af de förutsättningar skolan gifver måste förhållandet i allmänhet vara sådant som han skildrar det, och är det också. Dock må ingen tro, att han vill utesluta språken från skolans läroämnen.

Språket är — det vill han visst icke förneka — ett nyttigt och oundgängligt *verktyg* i den *högre* bildningens tjänst. Han säger med flit den *högre* bildningen, ty *sann* bildning kan finnas och finnes ganska ofta utan någon språkkunskap, liksom å andra sidan våra skolflickor många gånger äro slående bevis på den satsen, att språkkunskap kan finnas utan sann bildning. Gäller det att välja mellan de båda alternativen, skulle förf:n för sin del utan tvekan föredraga det förra.

Men är språket ett *verktyg*, så bör det ock behandlas som ett sådant, d. v. s. med afseende ständigt fästadt på det *ändamål*, här den *högre* bildningen, hvartill det skall användas. För att ett godt arbete skall kunna uträttas genom ett visst verktyg, fordras visserligen, att detta skall vara praktiskt och användbart, men det fordras framför allt, att den arm, som för det, skall vara stark och öfvad, samt att den arbetande själf skall lifvas af kärlek och intresse för sitt arbete. Vår tids skolungdom är illa lottad i båda dessa afseenden. Verktuget är putsadt och polerad, men det är ej praktiskt och ändamålsenligt. Lärjungens andliga organism är för svag, för outvecklad för att kunna med kraft handtera detsamma. Och slutligen saknas kärlek till och öfning i arbetet för egen andlig utveckling.

Af dessa båda brister är den förra beklaglig, men den senare är vida allvarligare. En kraftig och nitisk arbetare kan reda sig med ett dåligt redskap, men ett godt verktyg gör föga eller ingen nytta, då det föres af en maktlös arm och en slapp vilja. För att nu tala utan bild: det vore visserligen godt, om språkundervisningen ordnades på ett mera praktiskt sätt, men hvad vore vunnit för lärjungens rent menskliga utveckling, om han också kände hvarje glosa, som kan förekomma hos en Shakespeare eller en Hugo, om han visste det rätta uttrycket för hvarje tanke, som någonsin flugit genom en människohjerna, men hans sinne vore uppfyllt af idel lumpna småintressen och hans egna tankar rörde sig i den allra lägsta och trängsta sferen af människolefnad?

Skolans *lifsfråga* för närvarande är alltså, enl. Uffe, icke den: huru skall språkundervisningen ordnas på ett mera praktiskt sätt? ehuru äfven detta är en ytterst viktig sak. Den egentligen vitala frågan är deremot denna — »huru skall man bättre än hittills skett tillgodose den allmänna bildningen?» På den frågan svaras obetingadt: »det kan *icke* ske genom språkundervisningen», och denna kan alltså icke på det egentliga skolstudiet häfda sin plats såsom *hufvudämne*.

2.

Om vigten af sammanhang i undervisningen.

Sedan vår Uffe kastat en pröfvande blick på den högre flickskolans schema och det gängse bemödandet att göra detta så brokigt och rikt på rubriker som möjligt, samt påpekat den häraf följande klagan öfver mångläseri spörjer han:

Hvad är då *mångläseri*? Ligger det onda deri, att kunskapen blir mångsidig? Visst icke, detta vore ju tvärtom ett godt. Det bedröfliga ligger deri, att det i skolan inhämtade icke är ett sammanhängande helt, *en* kunskap, *en* bildning, *ett* multum, utan en mekanisk sammangyttring af *kunskaper*, af

notiser, af *upplysningar* — med ett ord *multa*. Detta förhållande har alls intet att göra med omfånget af kunskaperna; det allra rikaste vetande kan vara genomarbetadt till ett organiskt helt, och det allra torftigaste förråd kan vara splittradt och osammanhängande.

Vår skolungdom har sin kunskap inpackad liksom i ett kryddskåp med många lådor. Man är mycket rädd för att blanda de olika kryddorna, och därför har hvarje låda sin särskilda etikett äfven då, när — såsom stundom är fallet — man händelsevis glömt att fylla i innehållet. Man gifver lärjungen systemet och hoppas att naturens beryktade »afsky för tomrum» skall på ett mystiskt sätt vara verksam äfven hvad kunskapsinnehållet beträffar. Ja, det är lådorna, det vill säga systemet, som är hufvudsaken i vår undervisning, och detta är grundorsaken till styckningen af vetandet. Denna är alltså blott *en* sida af formalismen, af den riktning, som utvecklar det kritiska, söndrande förståndet på bekostnad af andra förmögenheter, såsom viljan, känslan, åskådningen och fantasien. Förf:n tvekar icke att nämna äfven den senare, ehuru hon af många anses som en olycksbringande sirén, som bör så mycket som möjligt undertryckas. Hon är dock, trots sitt dåliga rykte, en nitisk arbeterska och rent af oumbärlig, icke blott för skalden och konstnären, utan äfven för den mest vanliga, nyktert tänkande och handlande person. Fantasien är ju liksom det inre sinnet, den inre åskådningen; utan henne kan man ej förvandla kunskapen till bilder, ej heller sätta sig in i en annan verklighet än den man har för ögonen. En arbeterska är hon, men utan lämplig näring kan äfven hon blifva maktlös och försöfad. Hon lefver icke uteslutande af *diktens* ambrosia, men hon näres icke heller af *teoriernas* stenbröd, hennes föda måste, om hon skall blifva sund, vara verkligheten. Vår tids ungdom är visst icke lat, när det gäller att *mekaniskt*, *tanklöst* lära något, men deremot får man kämpa

mot en nästan oöfvervinnelig tröghet, när det är frågan om att *göra sig en bild* af något verkligt. Männe icke detta beror på *lättja i fantasien*? — Med fantasien dödas äfven produktiviteten, förmågan att taga initiativ, och förf:n tror sig hafva gjort den iakttagelsen, att dessa egenskaper äro i ständigt aftagande hos den uppväxande generationen,

Det är, som sagdt, förståndet, som skall utvecklas, systemen, som skola meddelas, och därför måste kunskapen sönderdelas i strängt afsöndrade fack. Om deremot undervisningen hade ett mera reallt innehåll, åsyftande en mer harmonisk själsutveckling, meddelade bildning och icke en lägre art af vetenskap, vore det rent af omöjligt att så klyfva och dela, ty det finnes inga skarpa öfvergångar hvarken i naturen eller i menniskolifvet, och i begreppet bildning ligger föreställningen om något helt och sammanhängande.

Begäret att söndra och stycka visar sig, som sagdt, i det ständiga utbrytandet af nya fack, hvarigenom man vinner, icke alltid ett *nytt innehåll*, men säkert ett *nytt led i systemet* och derigenom, som man tror, en vinst för den formela utvecklingen. Men det visar sig äfven deri, att man så gerna gör lärarne till *exklusiva specialister*, och låter samma elever undervisas af en mängd olika personer, hvilka hvar för sig äro fullkomligt okunniga om lärjungarnes ståndpunkt i hvarje annat ämne än deras eget. Läraren är och får icke vara något annat än specialist. Eller huru skulle det taga sig ut, om läraren i historia finge det infallet att tala kanske en timme om gotiska kyrkor, om Rubens och Rembrandt? Vet han då icke, att han faller i en annans embete, att konsthistoria har *sin* timme, *sin* lärare och *sin* särskilda plan?

Att mångfald af lärare verkar skadligt i de lägre klasserna, det har man lyckats få klart för sig, och klassläraryskskapet har på detta stadium åter kommit till heders. Men är det då icke en obegriplig inkonsequens att redan i mellan-

klasserna införa fackläsningen i all sin brokighet? Enheten, som visat sig så ytterst välgörande för barn under en viss åldersgräns, t. ex. 10 à 11 år, kan väl ej helt plötsligt, efter en tidrymd af några månader blifva skadlig eller likgiltig?

Härpå svaras vanligen att en lärare ej kan fullkomligt beherska mer än *ett* eller på sin höjd *två* ämnen, att hans undervisning i alla andra måste blifva mer eller mindre underhaltig. Men är detta verkligen sant, äro lärarnes kunskaper så exklusiva, så förklarar författaren öppet, att de helt enkelt äro odugliga till sitt kall; de *kunna* möjligen vara vetenskapsmän, men lärare äro de icke, ty en sådan måste vara en grundligt bildad person, och bildningen är ej så ensidig.

Dessutom finnes det ju många fack, som äro nära beslägtade med hvarandra.

Man får icke heller glömma facklärareskapets inverkan på läraren sjelf. Hvad kan vara mer själsmördande än att jagas från klass till klass, att mekaniskt upprepa samma framställning, samma frågor, korrigera samma missförstånd! Aldrig förljufvas lärarens arbete af ett personligt intresse för eleverna, af hvilka han blott känner namnen och ansigtana. Han kan ej visa på en enda lärjunge och säga: se, denne har kommit till harmoni och klarhet, och det är jag, som fått den glädjen att förhjelpa honom dertill. O nej, han är ju blott fabriksarbetaren, som tillbringar sin tid med att förfärdiga knappåls-hufvud: fabriken får äran, men icke han. Han får aldrig känna konstnärens — äfven den ringaste konstnärns — glädje öfver sitt verk.

Huru annorlunda gestalta sig icke förhållandena, om en och samme lärare får öfvertaga en *grupp* af ämnen inom samma klass! Barnen förskonas från det nötande, förströende ombytet af lärare, den undervisande befrias från den förslöande enformigheten, och båda parterna vinna fördelen af ett *personligt* förhållande till hvarandra, hvilket i de flesta fall torde

utveckla sig till förtroende och kärlek. Och man må besinna, att intet arbete, som utföres af personer med andra personer till föremål, kan uträtta något egentligt, om det ej uppbares af sympati. Det är oändligt farligt att så anordna ett dylikt arbete, att den ena parten betraktar den andra som ett dött maskineri. Dessutom bör ju läraren icke förhålla sig blott *meddelande* till lärjungarne, han bör ock ständigt *mottaga* intryck af dem. Huru mycket lärorikt kan ej ligga i ett enda svar! — Men denna vevlverkan kan i högst ringa mon egrum mellan lärare och lärjungar, hvilka träffas endast 1 à 2 timmar i veckan.

Om deremot samme lärare undervisade i flera ämnen i samma klass, skulle man, utom nyssnämnda rent personliga fördelar, äfven vinna den af ett innerligare *sammanhang kunskaperna emellan*. Ty som läraren känner lärjungens ståndpunkt i de beslägtade ämnena, kan han begagna sig af alla anknäpningspunkter och låta det ena fullständiga det andra.

Häri genom skulle man äfven vinna stöd för minnet: kunskaperna skulle sammanhålla hvarandra liksom stenarne i ett hvalf; man skulle mindre behöfva anlita det *mekaniska minnet* och deremot mer förmågan af *idéassociationer*, m. m.

3.

Realism i undervisningen såsom motgift mot konventionalism och materialism.

Det är icke utan afsigt, som förf:n så ofta använt ordet *verklighet* i sin föregående framställning. Hvad han allra kraftigast velat betona är just det faktum, att undervisningen i våra dagar alldeles för mycket aflägsnat sig från verkligheten, och att hon i denna aldrig ser annat än systemet. Det oakadt kan förf:n icke heller finna, att denna undervisning på ett synnerligen utmärkt sätt befordrar ens den sida af själsverksamheten som hon afser, näml. tänkande och systematisering.

Nutidens skola har en ofantligt stor brist deruti, att den erfarenhetskunskap hon meddelar är *inskränkt* och *torftig*. Men hon har brister äfven på det andra området, der hon menar sig stå så högt: i systematiseringen. Ty i sjelfva verket lär man icke lärjungen *konsten att tänka*, man öfvar honom icke i att systematisera, utan man gifver honom *färdiga tankar* och *utarbetade system*. Man meddelar honom systemet och förvissar sig om att han har *förstått* det, derigenom, att man på konstladt sätt *skapar en erfarenhetskunskap*, som skall ordnas efter regeln. Så tillskapas exempel för regelns skull, så utplockas bibelspråk för trosläroras skull, berättelser om personer såsom *bevis* på deras förut omtalade egenskaper, kriaännen för stilens skull, växter för inlärande af tekniska termer etc. I Tyskland, fabrikationsorten för en god del af våra pedagogiska grundsatser, har man ju kommit så långt, att man tillverkar *skjortor efter abstrakta regler* och derutaf skördar mycken vinst för förståndsutvecklingen. Intet får vara färdighet, allt skall vara konstruktion.

Man har trott sig spara lärjungens tid och krafter genom att direkt gifva honom systemet, men detta är i sjelfva verket liksom all onatur den största tidsförlust. Lärjungens krafter *brytas* i stället för att stärkas, och han får aldrig känna den upphöjda njutning, som man erfar, då man genom en kraftig ansats *sjelf* funnit den ordnande lagen, då tanken liksom hållit sin eriksgata genom det förut dunkla kunskapsområdet.

Den reform förf:n förordar, skulle vara af en synnerligen genomgripande natur. Den skulle omfatta en förändring af undervisningens *inhåll*, så att *språken* icke längre blefve hufvudämne, och detta af det skäl, att den bildning, som dessa genom litteraturen kunna meddela, faktiskt visat sig vara osmältbar för lärjungar i den egentliga skolåldern. Utan att vilja tränga ut språken förordar han historia, geografi och

naturkunnighet såsom kärnan i undervisningen. Bland dessa förordas i de lägre klasserna *geografien* som den medelpunkt, kring hvilken öfriga ämnen gruppera sig; i de högre deremot *historien*. Här fattas dock ordet »historia» i dess vidsträcktaste bemärkelse, såsom omfattande kultur-, kyrko- och litteraturhistoria, och förf:n tror, att de tre nyssnämnda facken skulle, sammanbundna med den egentliga historien, komma vida mer till sin rätt än såsom sjelfständiga läroämnen.

Som dessa kunskapsgrenar äro af ett mer reallt innehåll än språken, skulle redan genom denna förändring realismen få ett helsosamt insteg i skolan. Lärjungen skulle öfvas att reflektera icke hufvudsakligen öfver abstrakta regler, utan öfver verkligheten; och den formela bildningen skulle tillgodoses derigenom, att han lärde sig att sjelf i verkligheten *finna systemet*.

Men det är icke blott i afseende på val af *innehåll*, som förf:n önskar se realismen införd — den borde sträcka sig äfven till lärarens *framställning* af ämnet, så att denna blefve enklare, naturligare och sannare. I detta fall tror han undervisningen kunna lära mycket af den nutida konsten. Skalderna och konstnärerna äro ju på sitt sätt mensklighetens *lärare*. Ingen kan djupare än förf:n beklaga de missgrepp och förvillelser, hvartill den moderna realismen gör sig skyldig; men ett står dock kvar såsom något godt och beständande, och det är dess sträfvan efter sanning och ärlighet samt den fordran den ställer på hvarje konstnär och författare, att han skall se världen med *egna ögon*, och att han skall återgifva hvad han sett med verklighetens färger och ej med det konventionellas konturteckningar.

Det konventionella har vunnit stor terräng äfven inom undervisningen: man har vant sig vid vissa uttryck, som man begagnar icke derföre, att de och endast de gifva en klar bild af det man vill framställa, utan derför, att man *brukar* uttrycka

den saken med det ordet. Skulle nu icke undervisningen kunna följa konstens exempel och gå tillbaka till naturen, äfven hvad framställningen beträffar? Och huru skulle väl detta kunna ske, om icke derigenom, att läraren gjorde sig till en regel att antingen verklig *se*, eller åtminstone alltid själf skaffa sig en verkligt lefvande bild af det han vill framställa?

Förf:n fortsätter jämförelsen mellan undervisningen och konsten, i det han erinrar om de moderna konstnärernas, särskildt författarnes *objektivitet*. De gifva aldrig läsaren tydligt besked om hvad som är godt eller ondt; deras figurer hafva icke som på allegoriska målningar remsor i munnen med upplysande inskrifter såsom: »detta är jungfru Dygd», »detta är fru Fromhet». Det är läsaren, som själf skall gallra det goda från det onda i detta brokiga virrvarr, och — man må hysa hvilka tankar som helst, om den nutida diktningen — man skall dock aldrig kunna neka, att hon har förstått som ingen annan att försätta läsaren i den kraftigaste själfverksamhet tvinga honom att gå på djupet med lifsfrågorna — och detta utan tvifvel just därför, att hon är så objektiv. Skulle nu icke, frågar förf:n, objektiviteten äfven inom undervisningen kunna åstadkomma ett liknande resultat, ehuru den på detta område alls icke finge gå så långt som på konstens? Att objektivitet icke är detsamma som moralisk färglöshet, visar sig redan i afseende på konstnärerna: skalden må dölja sig huru mycket som helst; man spårar honom dock alltid. Ännu mindre skall en objektivt hållen undervisning undgå att röja inflytande af lärarens personlighet; det är han, som håller facklan i sin hand, från honom komma belysning, dagrar och skuggor. Han skapar icke materialet, men han väljer det; han *gifver* icke klarheten, tanken, men han *leder* till den och antyder vägen till densamma.

I sammanhang härmed väntar Uffe sig också den frågan: »huru skall en sådan realism i undervisningen förlika sig med

en sant moralisk anda?» Härpå svaras, att enligt hans fasta öfvertygelse skall den sanna moralen bättre främjas genom en konkret framställning af det goda, sådant det uppenbarat sig först och främst i Frälsarens person, men också i alla de menskligt ädla gestalter, som historien visar oss, än genom abstrakta sedelärande framställningar och torra förmaningar. Det moraliska mål, som skolan vanligen anser ligga sig närmast, är att ingifva lärjungen *aktning för pligten* och *vana vid arbete*. Häri instämmer förf:n af fullaste hjerta, men tillägger: skolan skall äfven ingifva *kärlek* till arbetet och öfvertygelse om arbetets välsignelse, derigenom att man aldrig låter barnet arbeta *utan resultat*, aldrig blott för *arbetets skull*, såsom nu allt för ofta sker.

Förf:n har vågat denna jämförelse mellan litteraturen och undervisningen af det skäl, att han är öfvertygad om det organiska sammanhanget mellan alla kulturområden, således äfven mellan konstens och undervisningens. Ett förslag till reform på ett af dessa områden får derföre ej lemna ur sigte de rörelser, som försiggå på de andra. Alla dessa rörelser äro vågor, som drifvas fram af samma vind — tidsanden, och det är af denna, som den skicklige seglaren måste begagna sig, fast han icke bör låta den drifva sig hvar som helst. Hitintills hafva kanske realismens brisar kunnat blåsa bort rätt mycket qualm och dimma, som hopat sig i vår andliga atmosfer. Realism — för så vidt den motsvarar sitt namn och sitt egentliga väsen — är ju ej något ondt; men bakom den och ofta sammansmältande med den till ett, står dess demoniska frände — materialismen. Kanske är det denna hemska makt, som i en ej allt för aflägsen framtid skall hota hela vår andliga odling med förstörelse. Men mot en sådan fiende kunna ej formalismens murkna fästen hålla stånd; dertill behöfves bättre bevärning, tidsenligare försvar. Och hvar, slutar förf:n,

skulle vi finna ett sådant, om icke i en på erfarenhet grundad innerlig tro på de *andliga verkligheterna*?

Med en erinran om Franzéns sköna sång »Menniskans anlete», tillägger förf:n: Den som en gång, helst i ungdomen, blifvit stäld ansigte mot ansigte med det ädelt menckliga, skall svårligen sjunka så djupt, att han förnekar, att »det finnes en själ i tingen». Och häri finner förf:n det starkaste skäl för att kraftigt betona det *humana* elementet i undervisningen.

— — — — —

Här måste vi lemna Uffe. Väl inse vi att vår korta sammanfattning af hans väl motiverade och med rika erfarenhetsrön beledsagade satser, icke göra honom på långt när full rättvisa, helst som vi måst förbigå den positiva tillämpningen af dessa satser på lärometoden. Men hafva vi lyckats att antyda det mål, till hvilket han syftar, och förmå våra läsare, företrädesvis dem, som hafva ungdom under sin ledning, att studera och bilda sig ett omdöme om boken i dess helhet, så är vårt ändamål vunnet.

Detta omdöme kan utfalla olika efter hvars och ens olika ståndpunkt; men säkert skola alla instämma deruti, att Uffes lilla skrift är ett af de rikaste uppslag till fruktbarande tankeutbyte, som litteraturen för den qvinliga ungdomens uppfostrare på länge haft att bjuda.

32. Några anteckningar om George Eliot's personlighet.

Det efterföljande är ingen själfständig framställning, grundad på personlig kännedom af George Eliot. Det är en sammanfattning och delvis en bearbetning af några bland de många tidskriftsartiklar, hvilka efter hennes död framträdde i den europeiska pressen, fullständigade genom muntliga meddelanden från en nära väninna till George Eliot. Ämnet är helt och hållet begränsadt till George Eliots personlighet. Hennes författareskap, hvilket redan i denna tidskrift erhållit sin belysning (se 19:de årg.) kommer här endast att vidröras i den mån, som detta oskiljaktigt sammanhänger med, förklaras af eller förklarar hennes enskilda lif.

Mary Anne (Marian) Evans föddes i Griff, nära Nuneaton i grefskapet Warwick den 22 November 1819. Hennes far var snickarmästare och blef längre fram förvaltare af några större egendomar. Han var tvenne gånger gift och hade en son och en dotter i första giftet; af de tre barnen i senare giftet var Marian den yngsta. Sin barndoms lekar och intryck samt sin barndoms käraste lekkamrat, en äldre bror, har hon skildrat i den sonettecykel hvilken bär namnet »Brother and sister». Der skymtar äfven bilden af den milda, ömt älskade och djupt saknade modern, som hon förlorade redan i sitt sextonde år. Nämnade sonettecykel, liksom medelbart hela hennes öfriga diktning, visar att en sällsynt öppen mottaglighet för naturens intryck var ett utmärkande drag hos henne från späda barnåldern. Den gränslösa kärlek, med hvilken hon fördjupade sig i, den konstnärliga klarhet med hvilken hon redan som barn uppfattade alla naturens företeelser, hafva åt hennes diktning, och dermed åt Englands litteratur, gifvit öfverträffade landskapstaflor. Äfven de kulturbilder från engelska landtlifvet

på 1820—30-talet, som i hennes böcker äro med historisk trohet framställda, hafva hennes barndoms- och ungdomsintryck att tacka för sin tillvaro. Utom naturkärleken var läslusten ett utmärkande drag för den lilla Marian Evans, hvilken i detta afseende, liksom genom sitt tankfulla allvar, redan vid mycket späda år visade sig vara ett ovanligt barn. En sägen går, att då hennes äldre syster fått låna »Waverley» och återlemnade boken innan den 6—7-åriga Marian hunnit till slutet, började denna sjelf skriva en fortsättning på romanen, och höll på dermed, tills systemen skaffade henne den så lifligt saknade boken tillbaka. För anekdotens tillförlitlighet är ej lätt att ansvara; den *borde* åtminstone vara sann, så profetisk är den, med afseende på den plats, som denna lilla flicka sedan kom att intaga i sitt lands vitterhet.

Några år senare sändes Marian Evans i skola hos några misses Franklin. Dessa voro allvarliga, fromma qvinnor och George Eliot mindes hela sitt lif med tacksamhet deras inflytande och undervisning. De tillhörde metodistsamfundet, och skolflickorna ej blott följde dem till bönemötena utan tillställde också sådana sins emellan. George Eliot, som redan vid 12 år nitiskt börjat undervisa i Söndagsskolan, blef ofta den ledande vid dessa andaktsstunder. Men de beredde henne sjelf mera samvetsqual än uppbyggelse, ty hon förebrådde sig sin oförmåga att eldas till samma brinnande känsla, som de andra. Hennes natur var dock ingalunda skeptisk, och hon studerade vid denna tid ifrigt alla teologiska skrifter och uppbyggelseböcker hon fick fatt i; så t. ex, tog hon Paley's »Vittnesbörd för kristendomens sanningar» med sig på sitt sofrum och fördjupade sig, vanligen liggande utsträckt på golfvet, i ett ihärdigt studium af nämnda apologi. Från hennes skollif berättas i öfrigt, att kamraterna plägade kalla henne »lilla mamma», emedan hon redan då hade det moderliga väsen, som hon hela sitt lif bibehöll, isynnerhet i förhållande till sitt eget kön. Sitt inre lif under de på skol-

tiden närmast följande åren har hon sjelf angifvit riktningen af i ett bref, der hon säger: »Jag var vid denna tid mycket gripen af evangelismen och jag sträfvade allvarligt att finna någon öfverensstämmelse mellan vår engelska »kristlighet» och den nytestamentliga kristendomens enkla anda». Jag tror mig icke taga miste i det antagandet, att här, i denna motsats mellan hvad kristendomen officielt och ortodoxt var och hvad hon fann den böra hafva varit, ligger fröet till George Eliot's slutliga brytning med den dogmatiska kristendomen.

1841 flyttade hennes far från Griff till Foleshill nära Coventry. Ända från sitt sextonde år hade hon hufvudsakligen egnat sig åt fadern, och såväl omsorgen om honom som vården om hushållet blefvo småningom helt och hållet hennes uppgift, ty af syskonen gifte sig det ena efter det andra, och hon och fadern sutto ensamma qvar i hemmet. Åt sina hempligter egnade hon sig med stor trohet, och hon gaf dem redan då i handling den helgd, som hon sedan städse gifvit dem i sina skrifter. För fadern på förrättningsresor, följde hon honom ofta, för att förkorta tiden; var han hemma, läste hon outtröttligt högt för honom, särskildt ur hans och länge hennes egen älsklingdiktarens, Walter Scott's romaner. Sina husliga sysslor skötte hon väl och stillsamt. En praktisk reda, omtänksamhet och klokhet utmärkte alltid hennes företag. Främmande sågo i henne blott en vanlig flicka, med ett lugnt väsen, ett blekt, tankfullt ansigte och ingenting utmärkande, om icke hennes förnäga af outtröttlig välvilja och deltagande. Men de med hvilka hon brefvexlade visste, att hon redan då egde en ovanligt klar uppfattning af personer och förhållanden, samt att en djup kristlighet genomträngde hela hennes tanke- och känslolif. Och en eller annan, hvilken med sympatiens hemlighetsfulla makt kunde bringa henne att i samtal öppna sitt inre, fann att hennes själfulla, grå ögon kunde lysas upp af djupt allvar eller af godmodig humor, och att den låga, milda stämman

kunde ge uttryck åt så egendomliga, ja snillrika tankar, att efter ett dylikt samtal allt tankeutbyte med andra föreföll vardagligt.

Under hela denna tid studerade miss Evans oafbrutet. Ett oerhördt starkt minne och en lika ovanlig flit främjade det mångartade sökandet efter kunskap hvori hon fördjupat sig efter sin flyttning till Coventry. Rektorn vid stadens goss-skola gaf henne lektioner i latin och grekiska, och hon vann i de klassiska språken god kunskap och stor beläsenhet, ehuru ej egentligen lärdom, såsom många påstått. En italiensk språklärare undervisade henne i italienska och tyska; franska läste hon äfven. Hebräiskan, liksom senare spanskan, lärde hon sig egentligen sjelf, och blef snart på egen hand djupt förtrogen med de moderna språkens litteratur. Hennes stora musikaliska anlag utbildades af en skicklig organist i Coventry, och hon hade ändock tid och håg öfriga för naturvetenskaperna, en kunskapsgren, den hon hela sitt lif ökade genom läsning af vetenskapliga arbeten. Slutligen egnade hon sitt kanske mest brinnande intresse åt studiet af filosofien, der hon, särskildt i Tysklands såväl filosofi som teologi, förvärfvade grundliga insigter. Hon påminde sig många år efteråt sjelfva den plats på vägen der hon vid denna tid under en promenad med en vän stannat, och slagit hop sina händer med det lidelsefulla utropet: »måtte jag upplefva den dag, då jag lyckas försona Locke's och Kants system!» Denna önskan var kännetecknande för den teoretiska strid och det andliga trångmål hvori hon nu inkommit. Här om yttrar en minstecknare följande:

Hennes bemödanden att fasthålla, förklara och förändliga kristendomen, under det såväl hennes hjerta som hennes af filosofien väckta tanke bragte henne i motsägelse till densamma, lyckades allt mindre. Hon hade med en ovanlig långsamhet öppnat sin själ för möjligheten af, att en annan verldsförklaring än den kristna var möjlig. Denna långsamhet berodde ej hos henne, som hos många andra, på ytlighet utan på innerlighet. Hon omfattade nämligen vissa delar af kristen-

domen med en så varm och lefvande tro, att hon länge kunnat lemna derhän andra, hennes förnuft motsägende och hennes känsla förvirrande delar af läran, hvilka hon under ingen tidpunkt förmått med hela sin varelse omfatta. En annan orsak till detta sena uppvaknande af det teoretiska behofvet var äfven hennes brinnande kunskapsörst. Hon vägrade aldrig, under något skede af sitt lif, att hemta vetande hos hvilken lärare som helst, äfven om hon i mycket var af olika mening. Hon hade nämligen en medfödd kärlek för den positiva sidan af allt, och genom denna kärlek var det, som hennes kunskap och bildning vunno en lika sällsynt omfattning som ett sällsynt djup. Hennes ande skulle under uppväxtåren säkert på ett förtärande sätt left af sig sjelf, om hon ej haft oupphörlig tillförsel af nya lifsmedel genom alla slag af intellektuelt förvärf.»

Men den tid var nu kommen, då hon från andra håll upptagit så mycket nytt stoff, att religionen icke fick bibehålla sin forna plats i hennes medvetande, hvilket kräfde en filosofisk förklaring af lifvet. — Hon hade i Coventry kommit i liflig beröring med Mr och Mrs Bray på Rosehill. Båda makarne voro författare och fritänkare; deras behagliga hem var medelpunkten för en snillrik krets, i hvilken snart äfven Miss Evans var en gerna sedd gäst; och vann hon i makarne Bray trofasta vänner för lifvet. Deras sympati var för henne oändligt mycket värd vid de smärtsamma slitningar inom hennes hem, som hennes allt bestämdare brytning med den kristna kyrkoläran hade till naturlig följd, och deras vänliga råd mildrade väl äfven något hennes ungdomliga ifver under denna tidpunkt, då hon, enligt sina egna ord, befann sig »i ett mycket omoget skede af fritänkeri». Mr Charles Hennel, en bror till en af Miss Evans närmaste väninnor, höll just på med utgifvandet af en bok, »An inquiry concerning the origin of christianity», och denna bok, som hon två gånger omedelbart efter hvartannat genomläste, gaf henne det klarnade uttrycket för hennes egna motsägelser och blef för henne af stor betydelse under den inre kamp genom hvilken hon slutligen bröt sig ut ur de kristna lärosatserna.

På Rosehill fann hon ej endast aktning för negationen utan äfven hjälp att åt sig uppbygga något nytt positivt. Hon hade

här ej blott allt det yppersta inom bokverlden att nära sin vetgiriga själ med, utan äfven tillfälle att genom umgänge med män sådana som Emerson, Froude, Combe, R. Mackay o. a. utveckla och stadga sina nya åsigter. Under vandringar i trädgården eller siestan under en gammal *accasia*, »afhandlades der alla ämnen mellan himmel och jord», och redan då lyssnade alla med uppmärksamhet till Marian Evans, hvilken sällan yttrade sig, men, då hon gjorde det, ådagalade att hvad hon hade att säga var grundligt genomtänkt.

En af hennes vänner, Miss Brabant, hade börjat en öfversättning af Strauss' »Jesu lif», men ej hade hunnit sluta den, då hon gifte sig med den nämde Mr. Hennel. Miss Evans åtog sig då såväl att genom ett längre besök hos Miss Brabant's gamle fader, Dr Brabant (äfven han fritänkare och en man för hvilken Miss Evans hade stor vänskap och vördnad) minska tomheten efter dottren, som också att avsluta den började öfversättningen. Men hon gillade ej i allo Strauss. Hon fordrade städse strängt objektiv vetenskaplighet, så väl som stor aktningfullhet hos alla författare, hvilka kritiskt behandlade bibeln och dess läror. Hon läste hela sitt lif dagligen bibeln eller den af henne mycket älskade Thomas á Kempis, och hon iakttog sjelf, likaväl som hon af andra fordrade, ett vördnadsfullt sätt att om-tala den af henne en gång som den absoluta sanningen helighållna kristendomen. Öfversättningen utkom 1846. Derefter öfversatte hon Feuerbachs arbete om det väsentliga i kristendomens (»The essence of Christianity») och samma år hon utgaf den (1854) avslutade hon sin icke utgifna öfversättning af Spinozas »Etik». Hon hade börjat denna redan 10 år förut, då hon för en väns räkning, som ej förstod latin, öfversatte den delen af etiken, som handlar »om Gud». Önskan att gagna andra och religiöst nit (i fritänkande riktning) voro således de första anledningarne till Miss Evans' sysslande med penna. Under »ton»-åren hade hon visserligen skrivit vers, som känslig

och begåfvad ungdom ju sällan kan afhålla sig från. Men snart ålade hon sig sjelf tystnad och den räckte i femton år.

»Detta berodde (säger samma nyss anförda vän) på en kännetecknande förening af bristande sjelftillit och ädel ärelystnad. Hon ville ej öka medelmåttornas antal, hon ansåg det t. o. m. orätt, och hon beslöt att endast egna sig åt hempligterna, till dess eller såvida hon ej lyckades frambringa något utmärkt. Öfversättning deremot ansåg hon som ett nyttigt arbete, hvilket spridde läsvärda böcker, och som sådana betraktade hon de nämnda arbetena, hvilkas åsigter dock vid ingen tidpunkt varit af henne sjelf helt omfattade.

1849 förlorade hon sin, både af henne och hela orten, vördade och älskade fader, hvilken hon senare skildrade som Caleb Garth i »Middlemarch». Hon lemnade Foleshill och mottog sina vänners inbjudning till Rosehill. Kort derefter reste Mr och Mrs Bray utomlands och hon följde dem. Men hon var så öfveransträngd af den vård faderns sjukdom kräft och af sorgen öfver hans död, att hon kände sig behöfva en längre tids hvila och stannade efter dem öfver vintern i Genève, der hon studerade och hemtade krafter.*)

Efter återkomsten till England vistades hon på Rosehill till 1851, då hon flyttade till London. Hon ville och behöfde arbeta, och hon var anmodad af Mr. Chapman att deltaga i redaktionen af den nya serien af »Westminster Review», den af John Stuart Mill m. fl. grundade tidskriften, hvilken varit och fortfarande är organ för de filosofiskt och teologiskt fritänkande i England.

Hon fullgjorde sina uppdrag der på ett utmärkt sätt. Men det plågade henne att kritisera. Hon medgaf, att detta slags arbete var nyttigt, men hon föredrog att tillegna sig det goda böckerna innehålla, utan att nödgas arbeta ut sina skäl, hvarföre det var godt. Hennes ytterliga samvetsgrannhet gjorde äfven bokgranskarens värf mödosammare för henne än det vanligen plägar vara.

Af synnerligt intresse är att höra hvad bokanmälarinnan Miss Evans tänkte om qvinligt författarskap. Tvenne författarinnor ställer hon i en artikel från denna tid synnerligen högt:

*) Der lefde ännu för några år sedan en gammal vän till henne, hvilken eger ett af de få porträtt, som finnas af George Eliot, måladt i olja af honom sjelf under denna hennes vistelse i Genève.

Miss Austen i rent konstnärligt afseende, der hon anser henne opphunnen äfven af manliga romanförfattare, och George Sand för känslans lidelsefulla kraft och värtalighet, hvori äfven hon säges vara öfverträffad. Men i allmänhet, menar Miss Evans, är qvinnolitteraturen en härmning af den manliga, liksom den romerska litteraturen var det af den grekiska. Och hon beklagar detta därför, att hon anser den qvinliga iakttagelseförmågan och begåfningen så olika mannens, att litteraturen skulle vinna oändligt i sanning, skönhet och rikedom, om de qvinliga författarinnorna *hade mod att vara sig sjelfva*.

Genom sitt medarbetarskap i »Westminster Review» kom Miss Evans i beröring med många märkliga personligheter, såsom Stuart Mill och Herbert Spencer m. fl. Spencer har sedan sjelf vederlagt den gängse meningen, att han redan långt tidigare skulle varit hennes lärare. Han vitsordar »den omfattande bildning och den universella begåfning», som redan vid hans bekantskap med Miss Evans utmärkte henne. Och hon har sjelf förklarat, att hennes egna åsikter redan voro stadgade, då hon lärde känna Spencer. Men han blef hennes nära meningsfrände och vän för lifvet. Betydelsefullare än någon annan bekantskap vardt emellertid den med George Henry Lewes.

Lewes var född 1817. Han sattes tidigt in i ett handelshus som bokhållare, men hans stora begåfning och intresse för vetenskapen och litteraturen kommo honom snart att lemna dennabana. Han studerade några år i Tyskland, och började sedan skriva tidskriftsartiklar och böcker, bland dem äfven några romaner och ett drama. Men småningom (under inflytande först af Comte's filosofi och senare af vänskapen med Spencer) egnade han sig egentligen blott åt naturvetenskapligt och filosofiskt skriftställereri.*)

Efter några års flitigt umgänge och förtroliga tankeutbyten funno Mr Lewes och Miss Evans, att de lärt sig älska hvar-

*) I Sverige är han hufvudsakligen bekant som författare till »Hvardagslifvets fysiologi» och »Life of Göthe».

andra med den allsidigt sympatetiska och förstående kärlek, hvilken blir de varelsers öde, som gripas af densamma. Mr Lewes förhållanden omöjliggjorde emellertid att denna kärlek kunde erhålla sitt naturliga, yttre uttryck, ett lagenligt äktenskap. Han var nämligen redan gift med en annan qvinna, lika ovanlig genom skönhet som genom sedligt förfall; en qvinna, hvilken i årtal bedragit sin man. Han hade slutligen fått veta att flera af de barn, som buro hans namn, hade en hans umgängesvän till far. Mr Lewes skilde sig efter denna upptäckt icke lagligt men dock faktiskt från hustrun; och han greps af ett qvinnoförakt, en misstro till lifvet, som sänkte hans egen sedliga ståndpunkt, hvilket sedan i viss mån medverkade till omöjligheten att erhålla en laglig skilsmessa. Från allt detta räddades han genom den rena och djupa kärlek Marian Evans ingaf honom; »*hon frälste mig*» är hans eget korta men innehållsrika vittnesbörd om det inflytande hon öfvade på honom. Under dessa förhållanden fans intet moraliskt hinder hvarför Lewes icke skulle söka laglig skilsmessa, som i England dock alltid blott med stora svårigheter kan erhållas. Mr Lewes kunde ej heller erhålla den, egentligen på grund af vissa formaliteter, som inom en bestämd tid skulle iakttagits, men blifvit försummade. Efter ett allvarligt öfvervägande beslöto då Mr Lewes och Miss Evans (1854) att i en krets af nära vänner tillkännagifva: att de med hvarandra ingingo ett oupplösligt äktenskapligt förbund, hvilket af dem sjelfva betraktades såsom egande full laglig helgd, ehuru det icke kunde erhålla laglig stadfästelse. Icke emedan någon af dem ringaktade denna form, utan emedan den varit omöjlig att erhålla, hade de beslutat sig att umbära den, efter som detta var ett fall, då det var naturligt och rätt att offra formen för verkligheten. Under ett besök i Tyskland lära de hafva afslutat ett efter detta lands lagar giltigt civiläktenskap, men detta kunde aldrig i England blifva erkändt som lagligt. Miss Evans hade ej lättsinnigt eller lidelsefullt blundat för följ-

derna af sitt beslut. Så t. ex. skref hon, vid återkomsten till England, till den nämnda väninnan, och sade henne: att hon visserligen ingått detta »fria äktenskap» med fullaste öfvertygelse om dess sedliga berättigande under dessa särskilda förhållanden; men hon hade äfven vetat att det i många aktningstvårda menniskors mening skulle ställa henne utom kretsen af »anständiga» qvinnor, och hon ville icke klandra någons uppfattning i denna ömtåliga sak, hvilken rörde så djupt betydelsefulla, så samhällsvigtiga frågor, som sedligheten och äktenskapet. Ville hennes vän derföre ej mottaga hennes besök o. s. v. så bad hon att få veta det. Den ifrågavarande väninnan, en af Englands mest ansedda qvinnor, svarade så, att deras vänskapsband blott blef ännu fastare; men Mrs Lewes gjorde ej öfverallt samma erfarenhet. Många bittra rön hade hon i detta fall att göra, och först småningom började fler och fler qvinnor skatta det som en heder, att bli medlemmar i den krets af Englands yppersta män, hvilken samlades kring markarne Lewes.*)

Andras uppfattning af deras förbindelse hvarken rubbade eller stärkte deras egen visshet om dess äktenskapliga helgd. Mrs Lewes — som sjelf ytterst sällan tillade sig detta namn, hvilket hon strängt taget ej heller hade rätt att bära — uttryckte sitt inre medvetande om att i fullaste mening vara sin mans hustru, på det enklaste, tryggaste sätt. Sedan hon en gång valt, berörde henne icke ett tvifvel om att ej hafva valt rätt. Hon förmådde utan ord, ja, sig sjelf alldeles omedvetet, att med en nästan drottninglik värdighet häfda och hos alla erhålla aktning för sin gudomliga rätt, som en gift hustru. Hon var en moderligt öm vårdarinna och vän för Mr Lewes söner, och egde all-

---

*) Hela denna framställning är hentad ur muntliga uppgifter af den nämnda väninnan. I engelska tidskrifter hafva af grannlagenhetsskäl dessa enskildheter icke kunnat offentliggöras. Men här i Sverige kan ingen såras af deras meddelande; deremot bör mängen, som med sorg hört att »George Eliot's enskilda lif icke skulle varit fullt sedligt», genom dessa upplysningar blifva viss om, att hennes förhållande till Mr Lewes icke kränkte någon sedlig lag eller någon annans rätt.

tid deras innerliga tillgifvenhet, och senare äfven deras kärleksfulla hjelp under sin sorgs och sjukdoms tid. Om hennes lycka att i sin make hafva funnit den hon helt kunde älska och älskas af, att ega någon, som behöfde henne för sin lycka — glädjen att på detta sätt vara outhärlig hade hon sedan faderns död saknat — om denna lycka har man många muntliga vittnesbörd. Det bästa vittnesbördet är dock hennes diktning. Att hon verkligen utvecklades till denna stora och harmoniska diktare, som samtiden känt men efterverlden ännu bättre skall lära känna, och, å andra sidan, till den stora och harmoniska personlighet, hvarom hennes enskilda vänner aldrig tröttna att tala, det berodde nog i väsentligaste mån på den djupa kärlek, det fulla förverkligande af äktenskapet, som blifvit hennes lott.

Om ett halffärdigt eller kanske sönderbrutet lif uppburit hennes produktion, skulle man saknat allt, hvad man i denna mest älskar. Kärleken har sällan visat sig så i djupaste mening frigörande, som i denna helgjutna förening. Mrs Lewes nära vänner mena t. o. m. att man helt och hållet har Mr Lewes att tacka för att världen eger »George Eliot». En af dem yttrar:

Icke en enda af hennes stora dikter skulle blifvit skrifven eller kanske ens fått lif i hennes fantasi, om hon ej haft det inspirerande inflytandet af sin mans outtröttliga, uppmuntrande intresse, af hans uppriktiga glädje öfver hennes framgångar. Med detta följde hos honom fullkomlig frånvaro, icke blott af all författarafund, utan äfven af all annan sjelfviskhet, som kunnat inskränka hennes frihet. Så t. ex. hade Mrs Lewes, som alla eldiga och sympatetiska naturer, en benägenhet att öfvertyga sig att hon i allt delade sina käras meningar. Hon var medveten om denna frestelse till osjelfständighet, om sin förmåga att nästan dramatiskt identifiera sig med en annan persons tänkesätt. Hon talade därför ofta med tacksamhet om sin mans samvetsgrannhet att aldrig på detta sätt söka öfva inflytande på henne. Tvärtom skyddade han hennes andliga oberoende mot hennes böjlighet i att rätta sig efter andra, äfven när han sjelf var bland dessa »andra».

George Eliot talar sjelf någonstades om huru mannens kärlek i sig kan innebära mycket af det moderliga elementet, och hon talade der (som mångenstades i detta ämne) ur sin personligaste erfarenhet. Ty

just en sådan skyddande ömhet, hvilken icke finner något för smått att deråt egna sig, då det gäller den älskades lycka, vakade öfver hennes eget lif. Hennes man stod mellan henne och den yttre världen; han befriade henne från många småbestyr, som kunnat störa hennes arbetsro; så t. ex. skref han ofta hennes bref, hvilket, som han leende brukade säga, hennes vänner voro honom allt utom tack-samma för. Han jernade så mycket som möjligt hennes dagliga lif, på det hon skulle få egna sina krafter åt det verk hon ensam kunde utföra, till välsignelse för sina medmänniskor.»

Det gick icke fort för Mr Lewes att besegra sin hustrus misstro till sin förmåga af originalproduktion. Hon hade aldrig skrivit något i obunden stil, mer än en icke offentliggjord skildring af en by. Men hans kärleks skarpblick behöfde inga vittnesbörd, och på hans ifriga önskan skref hon och insände till Blackwood magazine i slutet af 1856, under märket »George Eliot» (nu för första gången synligt i litteraturen) »*The sad fortunes of Mr. Amos Barton*». Den lilla novellen kom ut i Januari 1857, och följdes af de båda andra, som sedan tillsammans med den nämnda utgäfvos under titeln »*Scenes of clerical life*». Mr. Blackwood's första omdöme hade icke varit så uppmuntrande; men han tog det snart tillbaka, och blef sedan George Eliots oföränderlige gynnare och vän, och hans omdöme satte hon ofantligt högt. »Han bedömmar böcker väl», sade hon, »ty han bedömmar människor väl, icke blott emedan han har en skarp uppfattning, utan framför allt emedan han upplyses af ett hjerta på rätta stället.»

1858 gjorde George Eliot ånyo ett längre besök i Tyskland med sin man, lärde personligen känna och värdera Strauss; vistades några månader i München och sex veckor i Dresden, under »stilla tillbedjan af Sixtinska madonnan», samt under flitiga studier. Redan i Januari 1859 började *Adam Bede* offentliggöras i Blackwood Magazine och väckte ett oerhördt uppseende. George Eliots namn var redan förut ryktbart. »Hvem är han?» blef nu en fråga på allas läppar, ty att det var en manlig författare, derom voro nästan alla öfvertygade. Bland de många beundrarne

var det endast en, Dickens, som strax uttalade den meningen, att blott en qvinna kunnat skrifva dessa arbeten. Deremot danades en mångfald af teorier angående den *manlige* författaren George Eliot. En prest påstod att endast en prest kunnat skildra »Scenes of clerical Life»; en snickare att endast en yrkesbroder till honom kunnat skrifva »Adam Bede», och de flesta delade då samma mening, som senare den gamle farmern i Yorkshire, hvilken fått fatt i ena delen af »Adam Bede» och outtröttligt läste om den. Han ville icke tro att ett fruntimmer skrifvit den: »för det första så *var* George Eliot ett karlnamn och så — hur i all världen skulle ett qvinfolk kunna veta, hvad karlar tänka?»

1860 utkom (likaledes i »Blackwood») *The mill on the floss*. Sällan hafva väl tvenne så utomordentliga böcker af samma författare inom så kort tid kommit efter hvarandra, eller väckt en så allmän hänförelse. Samma år utkom den lilla novellen *The lifted Veil*. Derpå följde 1861 *Silas Marner*, och sedan *Romola* 1863. Efter en resa i Frankrike utkom 1866 *Felix Holt*, samt 1868 hennes stora dikt *The spanish Gipsy* (hvilken skrefs 1864—65, men omarbetades och utgafs efter ett besök i Spanien). Hon offentliggjorde äfven tid efter annan smärre dikter i bunden form, de flesta författade på orimmade jamber såsom *Armgart* (1868), »*Agatha*» (1869), det sköna poemet »*The legend of Jubal*» (1870) m. fl. *Middlemarch*, hennes omfångsrikaste roman, utkom 1871—72 och *Daniel Deronda* 1877.

Från och med hennes eget började författarskap blefvo hennes anmälande tidskriftsartiklar sällsynta; dock skref hon ännu en och annan gång, för eget eller andras nöje, något dylikt. Så t. ex. när Mr Lewes 1865 grundade »*Fortnightly Review*», med afsigt att inom samma tidskrift bereda plats för motsatta åsikter och olika belysning af de stora filosofiska, religiösa och vetenskapliga frågorna, skref George Eliot bland annat en artikel om »*The influence of rationalism*» (som anmälan af Mr Lecky's bok »*The history of rationalism*»). Då och då bidrog hon till

tidskrifter genom smärre »essays». Det finnes en samling sådana, som hon 1879 utgaf under titeln *Impressions of Theophrastus Such*.

1878 hade makarne Lewes kunnat förverkliga en älsklingstanke, att skaffa sig ett eget sommarhem på riktiga »landet». De begåfvö sig dit, (stället hette Witby nära Haslemere) »glada som ett par barn, hvilka resa hem på sommarlof» och tillbragte der hela sommaren. Efter inflyttningen till »the Priory» (en liten enkel, grå villa, omgifven af en trädgård, i en tyst och afsides trakt nära Regent's Park, der de haft sitt hem sedan 1865) förkylde sig Mr Lewes och dog den 30:de November. Hans makas sorg var i början förfärande våldsam, och sedan nästan helt och hållet förlamande. Ännu på hösten 1879 var hon så kroppsligt och andligt bruten, att hon endast med möda förmådde syssla med utgifvandet af Mr Lewes efterlemnade skrifter, nu hennes angelägnaste omsorg. »Impressions of Theophrastus Such», var helt och hållet skrifven före Mr Lewes' frånfälle. För alla, som sett den sorg i hvilken Mrs Lewes försjönk vid mannens död, liksom den kärlek hvilken för- enade dem då han lefde, skall det väl alltid förblifva en psykologisk gåta att undrande stanna inför, eller att med finkänsligt förstående söka lösa, att hon (i Maj 1880) ingick ett nytt äktenskap med Mr. John Walter Cross, flera år yngre än hon sjelf. Han och hans anhöriga voro, sedan 1867, nära vänner till Mr. och Mrs Lewes. Mr Cross egnade henne en stor hängifvenhet och entusiastisk beundran. Deras korta förening var, enligt hans eget och hennes vänners vittnesbörd, lycklig. Han blef genom sin praktiska förmåga en god hjälp, genom sin tillgifvenhet en stor tröst för henne; och han hyste samma sympatetiska vördnad för hennes uppgift som före honom Mr Lewes*). Sommaren 1880

*) Mr Cross samlar för närvarande material till en utförlig lefnads- teckning af G. Eliot och först genom denna blir man i stånd att rätta de misstag, hvilka (trots all noggrannhet i efterforskningar) kunna finnas i det ofvanstående, på grund af att uppgifterna om G. Eliots lif dels ännu äro mycket sparsamma, dels stundom hvarandra motsägende.

tillbragte de dels i utlandet, dels på landet i England; på hösten flyttade de in i ett nytt hem i London (4 Cheyne Walk). George Eliot's förut svaga helsa syntes förbättrad, och lördagen före sin död besökte hon koncerten i St. James Hall, der man år efter år alla lördagar varit van att se henne och Mr Lewes. På söndagen voro, som vanligt den dagen under en lång följd af år, vänner och meningsfränder samlade hos henne. Hon gjorde nämligen aldrig »bjudningar», men bad dem som ville råka henne vara välkomna på söndagsaftonen. Denna söndagsafton blef den sista. Redan på måndagen kallades läkare: George Eliot hade häftigt sjuknat; det blef inflammation i hjertsäcken, och på onsdagen den 22 December dog hon plågfrött och med stort lugn. Hon begrofs den 29 samma månad på Highgate's kyrkogård vid sidan af Mr Lewes, i den icke invigda delen af begravningsplatsen. Stora skaror af sörjande stodo kring grafven och bland dessa funnos både kända och okända, både lärde och olärde; så väl landets yppersta män och qvinnor, som sådana, hvilka om den stora författarinnan visste föga, men dess bättre kände tröstarinnan i deras sorg och hjälparinnan i deras nöd.

Sedan förf:n sålunda tecknat de yttre dragen af George Eliot's lif, har hon sökt gifva en inblick i hennes innersta personlighet och den lifsåskådning hvarpå denna hvilade. Denna psykologiskt filosofiska framställning, ehuru högst intressant, har dock blifvit allt för vidlyftig att kunna rymmas inom vårt knappa utrymme, hvarjemte den rör sig med begrepp hvilka torde vara flertalet af våra läsare allt för främmande, att kunna gifva dem den åsyftade förklaringen af det motsäggande och *i vår tanke oförklarliga* af den lifsuppfattning den stora skriftställarinnan småningom tillkämpat sig. Vi skola dock i några få drag återgifva det i vår tanke, väsentliga af biografens framställning.

Under det G. Eliot småningom bröt sig ut från *de kristna lärosatsernas* band, vidhöll hon alltid *den kristliga etiken*, i det kärleken blef själen i hennes lif, och kärnan i hennes egen personlighet. Allt som möjligen i hennes ögon kunde urarta till självviskhet i denna hennes lifsprincip skiljde hon sig från; så hoppet om personlig odödlighet, eller saligt lif i Gud. Hon fordrade att det goda måtte göras för sin egen skull, och såg i kärleken till människorna religionens

högsta mål. Hennes egen definition af en sant religiös ande är, att i den »*kärleken till Gud och medmänniskor sammansmält till en*». Hon anslöt sig i vissa fall nära till Comte's filosofi men tog äfven inflytande af Spencer's denna i vissa fall motsägande. Filosofien i och för sig förslog dock icke att mätta hennes själs hunger; hon var och förblef en religiös personlighet, ehuru hon lika litet kunde binda sig inom något kristligt som inom något filosofiskt samfund. Hennes religiositet var densamma, som Göthe ger ord i trädgårdsscenen i Faust, i hvilka ord hon fann det klaraste uttryck af den själens glöd hon sjelf erfor inför det oändliga, inför lifvets ogenomträngliga mysterium. En författare i Unitarian Review, Mr. Bellows, har i en skildring af George Eliot såsom »religiös lärare», uppvisat de egenskaper såsom människa och diktare genom hvilka hon förtjenar denna benämning, och slutar sin skildring med dessa ord: George Eliot har känt människonaturen så, som ingen diktare efter Göthe gjort det, och hon har brukat denna kännedom för att öfvertyga oss om människonaturens förmåga af ädel bragd och hög utveckling; hon är en af de heligas samfund, en »som vidgat ljnsets och minskat mörkrets rike»; »ett af de sanningsvittnen, inför hvilka den på odödligheten troende känner: för en sådan själ kan döden ej vara, utslöckandet. *En sådan ande är genom sin blotta tillvaro en bekräftelse af den odödlighet, hvarpå hon sjelf icke vågat räkna.*»

Red:n.

Vi lemna här ånyo ordet åt biografen.

Har man gjort sig en någorlunda klar föreställning om arten af George Eliots religiositet, återstår att se huru denna religiositet omsatte sig i hennes enskilda lif, eller i hvad mån hennes författareskap var ett uttryck för hennes enskilda personlighet*).

*) Af största intresse äro i så fall tvenne uppsatser, den ena af en yngre väninna och meningsfrände till George Eliot, Miss Edith Simcox, i en artikel i Fortnightly Review (1880), från hvilken redan några af de föregående citaten äro hemtade; den andra af en artikelförfattare i Contemporary Review (1880), hvilken säger sig vara »en, som kände henne» men hvarken var en nära vän till henne, ej heller delade hennes religiösa uppfattning. Genom den teoretiska olikheten hos dessa båda samstämmande författare, hvilka känt sig kallade att offentligen vittna om hennes enskilda lif, får man ett ökad förtroende till riktigheten af hvarderas slutsatser. Jag har dock äfven från andra håll fullständigt dessa uppgifter, men för att undvika en tröttande omständlighet, utelemnar jag i det följande alla hänvisningar, och vill blott nämna att den oftast anlitade förf:m är miss Simcox, hvarför citaten ur hennes uppsats sättas med annan stil för att särskiljas från de öfriga.

»George Eliot's personlighet var så hel, var så lefvande med i hennes verk, att ett rätt förstående af de senare också i viss mån ställa den förra framför oss. Hvad hon framför allt ådagalägger i sina arbeten är sympati, en mångsidig, vaken sympati för det verkliga lifvet, dess alldagligaste som dess högsta erfarenheter, jemte (eller till följd häraf) ett djupt förstående af de lagar som styra och de allmänna sanningar som påverka menniskolifvets alla möjligheter, så till godt som ondt. Liksom hennes böcker tycktes hennes personlighet innesluta hvarje möjlighet till handling och rörelse; ingen sund menisklig känsla saknades i hennes natur; der funnos inga tomrum. Märkvärdigare än rikedom i hennes väsen var dock, att mellan alla dessa olika känslor och krafter ingen strid tycktes råda, ingen disharmoni förefinnas; att trots lifligheten af hennes impulser inga sammanstötningar egde rum mellan hennes och andras intressen. Hon kunde tvinga lidelser af verkligt vulkanisk styrka att bli villiga tjenare åt hennes närmastes gagn och lycka. Hon var så besjälad af en aldrig hvilande önskan att gagna sitt slägte, att det syntes som var det utan ens en föregående strid hon riktade sina krafter endast åt de områden, der de kunde verka välgörande, och aldrig dit, der de kunnat blifva förstörande. Hela hennes varelse var en gensaga mot det från mycket olika håll hörda kätteriet: att våra flesta naturliga, meniskliga böjelser måste dödas, om vi skola nå heligheten.»

Ett af de mest betecknande uttryck för denna, som jag skulle vilja kalla det, *tro på godhetens naturlighet*, är yttrandet, att hon hoppades det i en framtid impulsen att hjälpa hvarandra skulle hos alla bli lika ofrivillig, som impulsen att gripa efter ett stöd, då man är nära att förlora jemnvigten. Den kärlek med hvilken hon hängaf sig åt sitt slägte blef henne, synnerligen under senare år, i rikt mått återgifven.

»Hon var föremål för en nästan romantisk hängifvenhet från de mest skilda håll. Män och qvinnor, gamla och nya vänner, hennes jemnåriga och den yngre generationen, gifta och ogifva, svärmiska ynglingar och grånade tänkare, ja, menniskor, som öfver allt annars tedde sig som cyniska eller världsliga — alla vunnos de af hennes personlighets sällsynt tilldragande makt. Och vill man söka hemligheten af denna makt, bestod den helt visst framför allt deri, att hos henne styrkan och ömheten så smält samman, att de liksom bildade en helt ny, henne ensam tillhörig egenskap, *godhetens snille*. I vänskap hade George Eliot en rik naturs omedvetna men stora fordringar. Hon fördrog ej lätt hos sina vänner något tomrum i själen eller karakteren. Hon var likgiltig för den beundran, som egnades henne, då den ej hvilade på samstämmighet i de åsigter hon ansåg för lif-

vets grundsanningar. Men när denna samstämmighet och sympati fans, gaf hon fullt och frikostigt sin tillgifvenhet samt fäste jmförelsevis föga vigt vid arten af de känslor, med hvilka hon sjelf omfattades. Att älska henne var en stärkande glädje, ty oaktadt den mildhet, hon visade all mänsklig svaghet, och oaktadt hennes kärleksfulla omdömen om allt och alla, stod hon dock så högt, att man kände det hon, sig ovetande, måste sänka sig till sina vänners ståndpunkt; och detta blef dem en eggelse att söka höja sig till hennes.»

Hon kunde hafva stunder af stor, allvarlig sjelfkänsla; men de voro sällsynta och korta. Hon nedslog aldrig utan uppmuntrade gerna hvarje ödmjukt bemödande, och de anspråksfulle hade hon synnerligen svårt att tillrättvisa. Sjelf var hon uppriktigt anspråkslös vid bedömandet af sin diktning. »Det kan ej falla mig in att jmföra mig med den eller den» kunde man få höra henne säga, och hon anförde då namn, som ingen, mer än hon sjelf, skulle gjort den äran att nämna på samma dag som hennes eget. Denna hennes ödmjukhet, men ändå mera hennes beredvillighet att ställa sig i jembredd med hvarje syndare, som sökte hennes råd, hade ett mera tukande inflytande än några förmaningar: det var den starkaste af alla förebråelser att höra henne anklaga sig sjelf för fel, dem hon förlät hos andra. Denna sällsynta frånvaro lika mycket af sjelfkärlek som af sjelfviskhet bidrog helt visst till den nästan lidelsefulla hängifvenhet, som äfven hvardagsmänniskor egnade henne. Många af hennes vänner hade närmat sig henne af beundran för hennes verk, men snart kommit att sätta dessa i andra rummet af beundran för hennes personlighet, hennes hvardagslifs helgade skönhet.

»Ofördragsam var hon blott mot dem, som finna lifvet ledsamt och sina medmänniskor tråkiga. Hon ansåg att detta berodde på bristande hjerta och energi hos de klagande sjelfva. Hon fann att lifvet hade öfvernog af intresse, om man blott sjelf kom det till mötes med en vaken och varm själ. Hon framhöll alltid samtalsvis med förkärlek hvardagliga människors och tings värde: den obemärkta godhetens inflytande, de allmännaste lifserfarenheternas, de allra enklaste sedliga instinkternas helgd och betydelse vid hvarje etiskt afgörande.»

I denna sympati för, denna upphöjelse af hvardagslifvet, det enkla arbetet, tålmodet, den glada osjelfvissheten, säger någon, var hon äkta demokratisk. Intet var vanligare än att hon ifrigt sökte bevisa att det utmärkta icke vara det sällsynta. Hon har, utom i Savonarala, aldrig skildrat intellektuella undantagsnaturer, vare sig män eller qvinnor, och hon aktade i allmänhet snillet endast i mån af dess förmåga att utbreda mesta möjliga gagn eller glädje. Då Mendelsohn-Bartholdy besökte England yttrade hon till någon, att, om hon fått välja, skulle hon helst velat bli en stor musikalisk konstnär. På frågan hvarföre, svarade hon: »då hade jag kunnat försätta *alla* i hänförelsens andakt». — Vid tal om ryktbara personligheter uppsökte hon företrädesvis det allmänt menskliga hos dem; så t. ex. lofordades inför henne ett af samtidens största snillen, som djupt sörjt sin hustrus död och sedan de öfriga hvardera yttrat sin mening, sade hon: »*Jag* tänker aldrig på honom, annat än som den döda hustruns man». Hon talade med afsky om läran, att intellektuel storhet skulle kunna försona sedlig uselhet, och hon förnekade ihärdigt att snillenas frestelser på något sätt äro större än andra människors. Hos alla ovanligare, begåfvade naturer sökte hon inpregla hvardagspligternas helgd och hejdade alla ansatser att otåligt afkasta sig deras börda. Vördnaden för hvarje bands helgd, för alla redan befintliga uppgifter, satte hon högre än t. o. m. den renaste sträfvan efter nya mål. De mest hvardagliga små förtroenden kunde hos henne finna lika så snabb uppfattning som fullt besvarande; hon deltog i sorger och lidanden, som hon aldrig känt — vare sig mäns eller qvinnors, barns eller djurs — med samma vakna välvilja. Hon hade naturligtvis dervid en eggelse af sitt författarintresse, sin önskan att »göra studier»; men hon behandlade aldrig människor ur denna synpunkt; de obetydligaste voro lika vissa om hennes deltagande, som de intressantaste. Hon vördade, som sin religion, endast menskligheten; deraf kom också att hon aldrig gjorde någon åtskilnad

på personer, utan lät en hvar känna, att det var *menniskan* (oberoende af alla yttre utmärkelser) som hon hos hvar och en aktade. Hon dref detta så långt, att det för mången skulle känts förödmjukande, i fall ej hennes hjertlighet kommit en hvar att fördraga det. Gjorde hon i ena fallet ingen åtskilnad, gjorde hon det heller icke i det andra; hennes grundlidelse, den att trösta och glädja, omfattade *alla* utan åtskilnad. Det var för henne ett verkligt kval att icke kunna hjälpa öfver allt. Så t. ex. tyckte hon sig ej böra eller kunna ge hvarje tiggare allmosor; men af allt hvad hon skrifvit, säger berättaren, har intet rört mig så, som hennes uttryck af otröstlig smärta, då hon en gång talade om detta. Äfven på bekostnad af sin, som mycket dyrbar tillvaratagna, tid sökte hon skänka lindring till de lidande; personer, hvilka t. o. m. *hon* icke kunde undgå att finna led samma, bad hon likväl vänligt besöka sig, »i fall det kunde vara dem till ringaste tröst i deras sorg», medan hon dock kort förut till en vän kunde hafva talat om huru hon greps af vemod vid tanken på tidens otillräcklighet.

»Den tröst hon personligen, lika väl som i sina böcker, hade att gifva, var icke nogon veklig. Hon var en hugsvalelsens engel för dem, som hade fördomsfrihet att inse, huru ofta de sjelfva snarare än tillvaron bure skulden för sina olyckor. Men hon hade intet att säga dem, hvilka hoppades på en *deus ex machina*, genom hvilkens hjälp de skulle kunna hemta vindrufvor af törne och fikon af tistel. Hvad lifvets oomtvistliga missförhållanden angick brukade hon säga, att då så mycket var att göra för att afhjelpa dem, månne det då var klokt att sitta stilla och jemra sig öfver dem; kunde man icke åtminstone vänta med att kritisera naturens ordning och andra människors handlingar, tills man gjort sig sjelf felfri? Hon var icke sträng emot de misslyckade försöken att hjälpa, men mot den dådlösa kritiken; ty hon tyckte sig finna att de, som gnata mest öfver tillvarons förvändhet, vanligen göra minst för att ställa den tillrätta. Då en vän en gång kallade henne »optimist», svarade hon: »jag vet inte, om du har rätt i detta; men om du hittat på att kalla mig *meliorist*, skulle du kanske funnit mitt lämpliga namn». Hon var så starkt medveten om, att man i nästan hvarje ögonblick af lifvet har ett val att göra mellan ett bättre och ett sämre, och att man äfven ständigt kan hjälpa hvarandra att välja det bättre, så att den passiva begrund-

ningen af det onda (vare sig i sorg eller bitterhet) syntes henne som dårskap, ja, nära nog som synd. Det var icke de af verklig sorg eller motgång betungade, som hon någonsin vredgades på: mot dem var hon oföränderligt öm och deltagande. Men hon förebrådde sig sjelf och andra den grundlösa nedstämdhet, hvilken lägger sig som en dimma öfver allt vårt handlande och allt vårt arbete».

»Ingen läsare af George Eliot's böcker kan undgå att finna, att ytterlig känslighet är ett hufvuddrag hos henne. Och i hennes eget lif, isynnerhet den tidigare delen af detsamma, sårades väl äfven denna känslighet ofta af likgiltighet, vårdslöshet eller missförstånd. Detta hade dock ej haft makt att kyla hennes värme eller stäfja hennes ädelmodiga benägenhet att visa ömhet och förtroende. Hon hade sjelf den förmåga, som hon låter sina inflytelsarikaste personligheter förete: att glömma egna oförrätter för att uteslutande taga hänsyn till dens känslor och behof, som fordom (eller kanske t. o. m. fortfarande) var en förörättande, men på samma gång en hjälpbehöfvande.

Men hennes människokärlek hade förmåga af sjelfbegränsning, och hon sökte i sina böcker att bestraffa ej blott synden utan äfven småsinnet och den ofördragsamma dumheten. Deremot kunde hon icke undgå att lida af dem. Den humor, som så alltomfattande, så full af godmodig qvickhet på samma gång som pathos, flyter genom hennes diktning, fattades ej heller i hennes enskilda umgänge. Men gladlynt var hon aldrig, och ett drag, som alltid kännetecknade henne och blef starkare med åren var *resignation*. Hvad hon egde af lifslycka, hade hon ju icke kunnat undgå att köpa med lidanden; hvad hon vunnit af teoretisk klarhet hade hon ju måst uppnå med försakelse af de häfdvunna svaren på många frågor, dem hennes hjerta väl aldrig helt lärde sig att lemna obesvarade, om än hennes tanke lagt dem åsido, som omöjliga att besvara. Och huru mildt hon erkände värdet af »den blott fragmentariskt förekommande godheten»; huru ifrigt hon uppsökte det möjligen kvarvarande goda hos det mest sjunkna väsen; hur fördragsamt hon bedömde hvarje ärligt arbete, om det ock blott blifvit ett styckverk, så var det helt visst icke möjligt att en efter fullkomlighet för sig sjelf och slägtet så allvarligt sträfvande ande icke ofta skulle erfara smärtan af tillvarons ofullkomlighet, så väl som

af dess otaliga lidanden. Man har i allt detta förklaringsgrunder nog för det sakförhållandet, att hon oftare och oftare, allvarligt, ifrigt, nästan bedjande anbefalldes resignationen åt hvar och en, såsom den enda hjälpen att fördraga lidandet: resignationen och arbetet för andra.

För dem som i hennes böcker söka personligheten själf är det isynnerhet tvenne, hvilka ega stor betydelse. Den ena är *The mill on the Floss* och den andra *Middlemarch*. I den förra boken faller skildringen af barndomstiden i mycket samman med författarinnans egna erfarenheter. Och här hafva äfven några af de sedliga frågor, rörande hvilka så många spejat efter George Eliot's innersta mening, blifvit tydligare besvarade än annars. Intet didaktiskt syfte röjer sig, men bokens hela vändpunkt blir, huru svaret på frågan: hvad bör jag göra? kommer att besvaras. Och svaret blef George Eliot's egen innersta sedliga grundsats: försaka mig själf för andras rätt och andras lycka.

»Hon ansåg, att den etiska impulsen hos oss är att finna i det starka medvetandet om och den lefvande känslan för andras rätt. De häfdvunna sedereglerna deremot hade för henne mera en historisk helgd än helgden af ett »kategoriskt imperativ». Hon erkände ingen individuel känsla som sedlig, ifall den icke inom lifvets alla förhållanden frambragte sedliga verkningar, och en lidelse, som endast var en naturdrift utan sedligt underlag, var en form af lidelse för hvilken hon saknade så godt som all sympati. Härmed sammanhänger hennes förkärlek för trofastheten, ståndaktigheten, tålmodet eller i allmänhet de konservativa dygderna. Det var icke det minst tilldragande hos George Eliot, att så många olikartade egenskaper funnos förenade hos henne. Konservatismen, under form af en kärleksfull ihärdighet i fasthållandet af alla gamla minnen och ömhetsband, var hos henne mindre en princip än en instinkt. Och dock förenade hon med troheten en outtröttlig mottaglighet för hvarje nytt intryck, hvarje ny vädjan till hennes sympati, en glad beredvillighet att upptaga nya intressen och besvara hvarje ny tillgifvenhet. I hennes djupa ande fans rum både för det förflutna och det närvarande, både för återblickande vördnad och hopp om framtiden».

Middlemarch ger oss i Dorothea den af alla George Eliot's qvinnogestalter, som mest liknar henne själf. Här är det äfven som George Eliot låtit framskymta, utan att helt utsäga, sin mening om sitt eget köns frihetssträfvanden. Menade George Eliot, att Dorothea gjorde orätt då hon gifte sig med Will, istället för att helt egna sig åt filantropien? Är den ständiga

lofprisningen af hemlifvet i George Eliot's böcker ett medelbart klander af den qvinliga verksamheten utåt, och en hyllning af det gammaldags qvinnoidealet? Tänkte *George Eliot* verkligen lågt om sitt köns intellektuella förmögenheter, och saknade hon sympati för en så vigtig del af det sociala reformarbetet, som qvinnofrågans lösning? Dessa och liknande frågor framkallade *Middlemarch*, säger miss Simcox, och fortsätter:

I sitt eget äktenskaps lugna och lyckliga tillbakadragenhet och under sitt flitiga litterära arbete kände George Eliot sig hvarken hågad eller manad att uttala sig i dessa ämnen. Visst är, att hon *både* hvad män och qvinnor angick, hyste mera sympati för uppfyllandet af pligter än för proklamerandet af rättigheter. Det tillhörde hennes positiva anläggning att mera fästa sig vid hvad människorna gjorde, än hvad de hoppades andra skulle göra för dem. Hon kände stark ovilja mot hvarje form af afsigtligt och illvilligt förtryck; men hennes böjelse att se äfven den andra sidan af allting gjorde att hon aldrig blef politiskt fanatiserad.

I arbetarfrågan uttalade hon sig t. ex. en gång (i en artikel kallad »Felix Holt's Adress to working men».) Der varnade hon arbetarne för okunnigheten, för pligtförgätenheten, för anspråket att endast i egenskap af arbetstagare ega en moralisk öfverlägsenhet öfver arbetsgifvarne. I alla tillämpningsfrågorna påpekade hon huru den sanna visheten ligger innesluten i tingens oföränderliga natur, på samma gång hon medgaf att en del förhållanden *äro* föränderliga; att arbetarens vilkor skola kunna omskapas, genom att de rikes pligtkänsla skärpes med afseende på deras arf från förtiden. Hon hade en högre politisk tro än stundens, och medgaf aldrig att något system var fullfärdigt.

»Det ligger mycket af hennes personliga erfarenhet i Derondas svårighet att välja sig en lifsuppgift. Hon var ingen villig lyssnare till de slags människovänner, som kallblodigt göra sina statistiska beräkningar öfver det menskliga eländet och lugnt upprada sina siffror, hvilka representera så oerhörda summor af enskildas lidanden. Hennes inbillning grep så lifligt fatt i just detta enskilda lidande och såg det med sådan tydlighet, att sådana sinnesrörelser voro henne rent af fysiskt outhärdliga, och i de fall, der hon icke kunde hjälpa, ville hon ej onödigt uppröras. Hennes varma intresse för all välgörenhet omfattade jemväl den i stor skala organiserade, såvida den var än-

damålselig och fyllde det, i hennes tanke oafvisliga vilkoret: »att börja hemma». Annars misshagade den henne lika starkt, som hon kände sig tilldragen af hvarje minsta vänlighet egnad åt de närmaste.

Möjligen var hennes innersta mening den, att de allra flesta menniskor hafva mycket nog att göra, ifall de skola samvetsgrannt uppfylla alla sina närmaste pligter; ty hennes eget känsliga samvete kom henne att som oundvikliga skyldigheter anse mycket, som andra kalla öfverloppsgärningar. Men hon blef lika varmt hänförd af sann sjelfuppostring, då den gick ut på att förbättra flertalets livsvilkor, som när den blott afsåg att i tysthet göra godt. När det blef fråga om, hvilket som var att föredraga, offentlig eller enskild verksamhet, gjorde hon rättvisa så väl åt skälen för som mot de olika slagen af verksamhet. Hon medgaf att de, som inskränka sig till privatlivets område, lätt blifva sjelfviska för de sinas räkning och trängsinnade; att deremot de, som syssla med abstrakta massor, ofta blifva förytligade och sjunka ned till en viss ljumhet i sin känslotemperatur.

Allt, som ofvan blifvit sagdt, passar in på George Eliot's uppfattning af qvinnofrågan. Utan tvekan gaf hon sitt bifall till de nya ideerna, men med det förbehåll att de skulle förfäktas med mera fördragsamhet, osjelfviskhet och tålmod än hittills och att man skulle förvissa sig om att intet, som var af värde inom den gamla samfundsordningen, blef offradt under sökandet efter ovissa framtida fördelar.

Hon mätte allt intellektuellt arbete med samma mått, qvinnans som mannens. Hon ansåg, att qvinnornas underlägsenhet icke så mycket berodde på en lägre grad af andlig kraft, som icke mera på bristande moraliska egenskaper af det slag, som betingar sann konstnärlighet. Dessa egenskaper ansåg hon vara ihärdighet och flit, samvetsgrannhet och ansvarskänsla, samt en religiös vördnad för helgden af en uppgift.

Hon var sjelf genomträngd af denna vördnad. Hon arbetade outtröttligt och hon *älskade* sitt arbete. Hennes klara och prydliga manuskript, i hvilket nästan aldrig en enda utstrykning kunde påträffas, var liksom det yttre tecknet för den omsorg

hon nedlade på sitt arbete, som hon aldrig lemnade från sig förr än så färdigt, att korrekturläsning var så godt som obehöflig. Hon utarbetade hvarje enskildhet i sina böcker med utomordentlig noggrannhet och pligtkänsla; hon offrade alla lyckade enskildheter, om hon trodde de skulle försvaga det sedliga intrycket af det hela. (Som ett exempel kan nämnas att hon flera gånger besökte »National Gallery» i London, för de Hogarthska taflornas skull, då hon skildrade den unge målaren Hans, som endast är en af bipersonerna i »Daniel Deronda».) Hon skydde ingen möda, intet forskningsarbete, och dock behandlade hon böckerna som människorna: hon läste dem af osjelfvisk kärlek till kunskapen, och icke blott för sina litterära ändamål. Grundliga studier anbefalldes hon städse som en hämsko på det qvinliga diletteriet, och hon såg med glädje allt, som gjordes för att höja den qvinliga undervisningen. Bland donationerna för stiftandet af den qvinliga högskolan i Girton, fann man »från förf. af Adam Bede» 100 pund, en summa, som förf. då ej kunde synnerligen lätt undvara. Och till Mr Lewes minne stiftade hon ett stipendium för manliga *och* qvinliga studerande, hvilka ville idka sjelfständiga fysiologiska studier.

George Eliot hade icke funnit författarskapet vara en oblandad glädje, om än en nästan oblandad framgång. Få diktare hafva väl så som hon lefvat med sina diktade varelser, lidit deras lidanden och lidit af deras synder. »Marian lever nu blott i det 15:de århundradet» skref Mr Lewes, då hon höll på med Romola. Och hennes hjerta var i samma grad som hennes inbillning, förmöget af att identifiera sig sjelf med sina skapelser. I ett märkligt bref, der hon skildrar den faster, hvilken gifvit henne några af dragen till Dinah (i Adam Bede) berättar hon (som svar på et antagandet att hon skulle kopierat Dinah's bön från någon konventikel): »O, hvad människor förstå litet! Hvarje ord der nedskref jag, allt efter som det svälldes fram i mitt hjerta, under de hetaste tårar». Och muntligt sade hon till en väninna:

»om du kunde ana hvad jag lidit för Hetty (i Adam Bede); hvilka tårefloder jag gråtit öfver henne; huru gerna jag önskat rädda henne — men jag kunde ju icke!»

Med ett sådant sätt att dikta var det ej underligt, att hon oftare betonade allvaret än glädjen i sin kallelse. Jag antager äfven att med hennes brinnande nit att förbättra menskligheten, skulle hon ofta, fast med orätt, finna skrivandet af böcker som ett svagt medel härför, jemfördt med handlingar. Ofta talade hon, isynnerhet de sista åren, med ett mildt men djupt vemod om nödvändigheten att försaka mycket af hvad hon hoppats hinna, eftersom lifvet var så kort och hon kände att hennes led mot sitt slut. Hvad hon särskildt nämnde som en älsklingstanke, var, att en gång ha kunnat ge »en idealiserad bild af en verklig karaktär, som man obetingadt kunnat värda och icke i något fall ogilla» — ett menskligt ideal således, som på samma gång var en personlighet, och ej den abstrakta »menskligheteu», en önskan, som synes mig betecknande för hvad hon inom positivismen måst sakna. Läger man det ena till det andra, så kan man förstå hvad hon menade med att ibland yttra: »ryktet lofvar i guld men betalar i silfver». Detta var minst af allt en otillfredsställd äregirighets uttryck. Ty få hafva i den grad vunnit, få varit i den grad likgiltiga för den yttre framgången, som hon. I regeln läste hon inga kritiker, och om dem hon händelsevis läste yttrade hon sällan vare sig belåtenhet eller motsatsen. Dickens' och Thackeray's erkännande vid början af hennes bana, men ännu mera mot slutet deraf en uppsats om hennes diktning af Mr Blackwood, glädde henne mycket; den senare betecknande nog därför, att han klarast uttalat *»hvad hon innerst velat med sin diktning.»* Och enda gången någon kunde minnas henne ledsen öfver en kritik var då man sagt att hennes böcker verkade *nedstämmande*. Ty lifsmod och handlingskraft ville hon i främsta rummet meddela. Ehuru ingen afsigt syntes, utan formen var alltigenom konst-

närlig, hade hon medvetet till mål att sedligt omskapa sin publik. Ty George Eliot var djupt förvissad, att inbillningskraften är ett af de mäktigaste medlen för släktets utveckling, för höjandet af dess sedliga idealitet. Som en uppfostrares hade hon därför fattat romandiktarens kall, och det är oöfverträffligt sannt »att hennes barmhertighet icke var svaghet, utan en upplyst kärleks klarsynthet, som just därför kan vara outtömligt god, men heller icke vill bli bedragen.

»Denna genomträngande skarpa blick såg alla de fina trådar, som sammanbinda människors öden och komma individerna att bli sin egen och andras försyn. Den gaf åt George Eliot's enskilda lif, som åt hennes diktning, den henne så kännetecknande vakenheten för hvarje det ringaste drag af godhet och ädelmod. Den vanligaste handling af offervillighet eller vänlighet fick i hennes ögon en betydelse, en helgd, som vida öfverträffade dess synbara verkan. Hon kände att dessa handlingar äro välsignelsebringande »källor i jemmerdalen» . . . lika starkt, som hon kände huru en dålig handling, en enda försummelse har oberäkneliga följder för vår egen och andras utveckling. . . . Ingen kan säga nog om hennes samvetsgranna ömhet i att tillmötesgå hvarje minsta vänlighet. Hade hon t. ex. under ett ifrigt samtal glömt att besvara en smekning, ett vänligt ord, så glömde hon ej att senare återkomma dertill och på det kärleksfullaste försona sin glömska.

Hennes finkänslighet gjorde henne skygg för all omedelbar uppmärksamhet i form af en åt *författarinnan* hänvänd hyllning. Hvad hon sjelf i den vägen mottog, omtalade hon sällan; men kunde med verklig rörelse tala om något utbrott af naiv entusiasm, som kommit hennes vänner till del. . . . Samma finkänslighet gjorde att hon i sina skrifter omedelbart meddelat så ytterst litet om sig sjelf, hvilket man ännu mera skulle sakna, i fall icke alla hennes arbeten voro i ädlaste mening sjelfbekännelser.

I bref — fulla af tanke och innerlighet — öppnade hon någon gång sitt hjerta; i samtal gjorde hon det sällan. Hon disputerade nästan aldrig och gjorde sig ej ens inom sitt hem till samtalets medelpunkt, annat än på det sätt att när hon sade

något lyssnade alla, ty hennes samtal öfverträffade t. o. m. i originalitet, tankedjup och hänförande behag hennes böcker.

Hon var så förtrogen med alla konstnärliga detaljer, med litteraturen, med vetenskapens resultat, att hon icke kunde yttra sig i något ämne, utan att på en gång tjusa och undervisa; hennes uttryckssätt var, ehuru något afmätt, flytande och formfulländadt; stämman var klar och melodisk, fast entonig och låg; men höjdes stundom på ett intensivt ifrigt sätt, då hon greps af sitt ämne. Så som hennes tal var hennes väsen: mycket lugnt, jemnt, alltid behagfullt och värdigt. Hon hade, framför allt som diktare men äfven som utmärkt pianospelerska, en så sällsynt estetisk begåfning, att hon i fullt mått egde konstnärnaturens lidelsefulla känslighet och intensiva skönhetssinne. Intet behagfullt undgick henne i någon form, från den flyktigaste vällykt till skönhetens högsta uppenbarelser i den fulländade menckliga organismen, hvars fågring hon nästan helleniskt vördade, som en gudarnes gåfva, hvilken, menade hon, förpligtade till ett lika skönt lif.

* Ingen, som icke sett henne, skall kunna föreställa sig hennes eget ansigte. Endast en mycket stor målare skulle kunnat på en gång troget återge konturerna och det vexlande uttrycket. Hon satt ytterst ogera för sitt porträtt och blef aldrig fotograferad, emedan hon icke ville hafva sin enskilda person på detta sätt gjord till allmän egendom. Må man emellertid föreställa sig ett stort hufvud, af samma massiva form som Savonarolas, men anletet magrare och uttrycket förändrigadt, så att det närmare liknade Dantes.

Dragen — hon hade en hög panna, böjd näsa, en kraftig haka och mund — voro för stora och markerade att kunna kallas vackra. De omgäfvos af ett rikt, ljusbrunt hår, som hängde ledigt ned på båda sidor om ansigtet, och vid äldre år blott delvis doldes af en mössa eller af spetsar, det enda dyrbara i hennes annars ytterst enkla dräkt. »Men, säger miss Simcox slutligen, när det bleka anletet af liflighet eller ömhet fick en svag rodnad, när de underbara grå ögonen glänste af hänförelsens eld, och munnen antog ett det obeskrifligaste uttryck af godhet

och ljufhet, då upplyste anden sitt tärda omhölje med en så nästan öfverjordisk klarhet, att främlingar, hvilka sågo henne för första gången, brukade fråga hvarför ingen sagt dem att hon var så skön? Äfven en flygtig beröring med henne sade en hvar, att det icke var hennes intellektuella och konstnärliga rikedomar, som gäfvö det förtroliga umgänget med George Eliot det högsta värdet. Och af allt, som i det föregående blifvit anfördt, bör äfven oemötsägligt framgå, att det var hennes sedliga personlighets skönhet, som var det mest fångslande hos henne. Man tänkte mindre på att lära af henne än att älska henne, och hennes allra djupaste inflytande var snarare den ömhet hon ingaf, än den vishet hon lärde, ehuru man fröjdades åt vissheten att hos henne kunna finna de bästa råd och den säkraste ledning. En hvar, som stått henne nära, vet, att huru dyrbara George Eliot's verk än i alla tider må förblifva, så var dock hennes personlighet vida större än hennes verk.»

E—N.

33. Från en studieresa i Vermland.

Försommaren 1882.

II.

Uddeholm. Slägtsaga och historia. Väfkurs. Arbetarförhållanden. Kyrka och sekter. Vakna drömmar. Afsked.

Vid Finnmossen lemnade vi vårt treffiga åkdon och togo jernvägen förbi Mokärnshyttan, Geijersholm och Hagforsen till Uddeholm. Vägen gick utmed mörka strömmar eller långsmala skogsvatten. Synkretsen begränsades af skogklädda höjder, och esomoftast passerades hyttor och bruk, de flesta tillhörande de mäktiga Uddeholmsbolaget. Från Uddeholms station gick vägen upp till herrgården genom vackra skogsparker, der vi sågo arbetare sysselsatta att med telefonlinier sätta Uddeholm inom hörhåll för snart sagdt hela den odlade verden. Litet längre fram syntes ett nybygdt sjukhus och ett under byggnad varande läkareboställe. En bro förde oss vidare öfver en smal ström, och kort derpå voro vi framme, vänligt emottagna af disponenten och en ung dame, som förestår hans hus. Manbyggnaden utgjordes af ett stort, gammalt trähus med ofantliga salar och rymliga gästrum. Närmast syntes blomsteranläggningar och vid sjöstranden lummiga skogspartier; längre bort, öfver sjön, Råda kyrka och Risäters egendom, infattade i en regnhöljd ram af skog och blånande berg. Risäter, nu, i likhet med hela trakten, uppgånget i Uddeholmsbolaget, bebos af den forne egaren, Major F. I denne Major, hvilken för tillfället befann sig på Uddeholm, fingo vi göra bekanskap med en af de väns vänner, som allra kraftigast åtagit sig de resande främlingarne, och som framdeles vakade öfver deras irrfärder lik en osynlig men allsmäktig

skyddspatron. Med det vänligaste intresse hjälpte han oss nu att på kartan utstaka vår eriksgata samt lofvade att förse oss med bref till en tjänsteman vid flottningsbolaget för Klar elfven, som troddes komma att gå uppför elfven med samma ångbåtsstur som vi. Slutligen föreslog han oss äfven att utsträcka vår resplan, genom att från Stöllet, vid Klarelfven, taga landvägen öfver till Thorsby, en tröttsam men intressant väg, och sedan fortsätta med ångbåt genom den härliga Fryksdalen, samt vidare med jernväg öfver Karlstad tillbaka till vår utgångspunkt. En ypperligare, mera lockande resplan kunde ej tänkas, och med löftet att låta vagn möta vid färjan tycktes den tjänstvillige Majoren hafva afböjt alla svårigheter. Att sedermera det ihållande regnvädret strök ett streck öfver den herliga planen, skall dock aldrig komma oss att glömma den förekommande vänlighet, hvarmed den blef oss föreslagen.

Major F. var, tillika med en annan framstående person i trakten, hvars vackra hem på en udde i sjön Daglösen vi beundrat i Filipstad, sysselsatt med revision af räkenskaperna för det stora Uddeholmsbolaget. Det var intressant och för oss oinvidga häpnadsväckande, att höra berättas huru detta bolag, tillkommet såsom ett enkelt släktförbund, småningom växt ut till den ofantliga omfattning och den storartade verksamhet, det nu har.

Med bättre insigter och förmåga än jag vågar tilltro mig, kunde man af hvad vi här hörde och sedermera genom egna iakttagelser och andras uppgifter insamlade, skriva en berättelse härom, som kanske icke skulle sakna sin romantik och likväl skulle blifva realistisk nog att tillvinna sig den moderna kritikens bifall. Tyvärr vågar jag dock icke begagna mig af denna lockande utsigt att vinna en utmärkelse på realismens vädjöbana, utan måste inskränka mig till att i några enstaka punkter angifva hvad jag hört och läst, samt i några spridda tankar yttra mig öfver hvad jag sett.

Först en slägtsaga: Det var en tid, då nästan alla bruk och stora gods i nedre elfdalen tillhörde den Geijerska släkten, inom hvilken de gått i arf sedan hedenhös. Men så inträffade några svårigheter för en gren af den stora familjen. I det längsta hjälpte man hvarandra, men slutligen drefs man till beslutet om en försäljning. Ett af släktgodsen skulle således afsöndras från familjen, kanske gå under klubban. Det var hårdt, men nöden har ingen lag. Tiderna voro onda och ingen Geijer »go för» att lösa det stora godset med dess dyrbara bruksanläggningar. De beslutande personerna voro samlade och följande dag skulle uppropet ske. Ingen visste i hvilka händer jord och verk, folk och egendom skulle falla, och en tryckt stämning rådde inom den bidande kretsen af släktens målsmän. Då syntes nere på vägen en kärra, förspänd med en dålig häst. I kärran satt en gumma, simpelt, nästan fattigt klädd, som med kraftig näfve höll töm-marne och muntrade sin brunte med några vänliga lystringsord, medan hon kastade en bister blick uppåt huset och herrarne, som från fönstren mönstrade hennes simpla person. Då hon höll in Brunte midtför stora trappan ropade man åt henne att köra ned till stallgården och der stiga af. Men gumman lät sig icke bekomma, band sin Brunte vid trappan, gick in och sporde herrarne om det var sant att släktgodset skulle gå under klubban. Ett sådant tilltag menade hon vore ohederligt, och med ett dundrande knytnäfveslag i bordet tillade hon: »Gitta inte karlarne värna släktens ära så må qvinfolken göra det. Så länge som gamla Anna Stina*) håller hufvu't oppe, skall åtminstone ingen oslägt egare sätta fot under bord på ett Geijerskt arfvegods». Dermed tog gumman fram sin stora penningpung, uppräknade hela köpeskillingen på bordet, tog sitt qvitto, löste sin Brunte, satt upp i sin kärra och for som hon kommit, vresig och tyst.

*) För namnens riktighet vågade min sagesman ej ansvara.

I hvad samband denna historia, som jag hört från annat håll, står med Uddeholm, kom jag aldrig att efterfråga. Visst är dock att bolaget räknar sina anor från en Geijer, med förnamnen Bengt Gustaf, och hans hustru, Lovisa Sofia Tranæus. Dessa makar stadgade nämligen genom testamente af d. 26 Maj 1746 och ett ytterligare förordnande, uppsatt af enkan 26 Febr. 1750, att Uddeholms säteri med derunder lydande bruk, bergverk m. m. skulle för evärdeliga tider utgöra en »samhällighet», deruti deras arfvingar skulle ega del och lott efter den för fördelningen stadgad grund, på det sätt att ingen finge tillegna sig någon viss eller enskild del i egendommarne, utan endast njuta sin lott i reventyerna, hvarföre också en gemensam förvaltning af egendomme skulle ega rum genom ett hufvudkontor. Lotterna i denna »samhällighet», som till en början voro fördelade på få händer blefvo dock snart genom arf och gifte spridde till flera delegare, och redan den 20 Febr. 1788 befans det nödigt upprätta en »Bolagsförening, emellan samtliga dåvarande delegare i bolaget, på grund af hvilken bolaget fortgick till den 30 Augusti 1860, då delegarne öfverenskommo om »bolagsreglor», som med upphäfvande af äldre öfverenskommelser antogos till framtida efterrättelse.

År 1870 den 1 November inträdde det gamla Uddeholms Bolag bland raden af numera moderna s. k. aktiebolag, men bibehåller ännu, i allmänhet och i dagligt tal, sitt gamla namn, och nämnes oftast helt kort »Bolaget»; få lära ock finnas i Elfdalen, som icke veta hvad dermed menas.

Märkvärdigt var att höra huru bolaget går i spetsen öfver allt der det gäller att tillegna sig nya uppfinningar och förbättrade arbetsmetoder samt huru det med framgång genomkämpat tider af penningbrist och försämrade konjunkturer, för hvilka så många enskilda bruksegare och mindre bolag dukat under. Icke mindre intressant var att höra huru bolaget, jemte

denna storartade verksamhet för eget bästa, utfört en mängd betydande arbeten af stor vigt för det allmänna; så t. ex. dyrbara kommunikationsled, förträffliga kartverk, geologiska undersökningar, m. m. Något förslag af allmännare intresse tyckes ej inom Vermland kommit till stånd utan att Uddeholms Bolag dervid medverkat. För bolagets omsorg om sina arbetare talade sjukhuset i parken samt det nyligen under en förträfflig ledare omorganiserade skolväsendet, hvilket lärer omfatta äfven slöjdskolor, *ehuru blott för gossar**). Så ock den omständigheten att för landtbruket inga statorpare finnas utan endast jordtorpare. På min fråga om bland bruksarbetarne bildats någon konsumtions- eller handelsförening, gafs nekande svar. Att det gamla patriarkaliska förhållandet mellan husbondefolk och underlydande, måst vika för ett mera personligt, fabriksmessigt, var, sade man, en naturlig följd af arbetets organisation enligt moderna och »rationella» grunder. Sålunda rönte jag föga sympati för min beskrifning på den trefnad, som rådde vid ett bruk vid Dalelven, hvilket jag nyligen besökt, och der arbetarne ännu enligt gammal sed hade sin egen åkertäppa att odla, sina egna kor och små kreatur m. m. Det kunde vara poetiskt menade man, men i sjelfva verket var det en gammal opraktisk sedvänja, som här för längesedan aflagts**).

Till sist några uppgifter om ledande personligheter inom bolaget.

Af män, som kunna tillskrifvas bolagets framgång nämndes stiftaren, *Bengt Gustaf Geijer*, hans son, Hofsekreteraren *Geijer*, samt i sednare tider statsrådet *Jonas Wärn* och Bruks-

*) Bolagets bidrag till barnundervisningen lära under åren 1862—1881 hafva uppgått till omkring 133,300 kr.

**) Jag har sedan genom egna iakttagelser och sakkunnigas uppgifter konstaterat det märkliga faktum, att inom de begränsade släktbolagen arbetarne äro väl tillgodosedda, men principalerna få föga eller inga inkomster, hvaremot å andra sidan de stora aktiebolagen gifva sina medlemmar rika utdelningar men mindre väl tillgodosä sina arbetare. Den mellan ytterligheterna liggande sanningen tyckes ännu ej vara funnen.

patron *E. G. Danielsson*. De nu varande ledarne af det mäktiga bolaget äro Brukspatron Holmberg och kapten A. G. Svedelius.

Lovisa Sofia Geijer, född Tranæus, Bengt Gustafs hustru, inlade stor förtjenst vid bolagets första bildande och styrde, efter mannens död, med stadig hand förvaltningen under flera år till fromma för både barn och talrika underhafvande.

Slutligen nämnes ännu en fru, som gjort sig väl förtjent af Uddeholms bolag. Det var den under sista året afidna Fru Emilie af Geijerstam. Hon egde vid sin död mer än $\frac{1}{10}$ del af bolaget, använde sina stora inkomster till välgörande ändamål och donerade genom testamente en summa af 8000 kr., hvaraf räntan skall lemnas som pension åt afidne bolags-förvaltares i behof stadda enkor och barn. En donation med sådant syfte sades höra till det mindre vanliga.

Dessa vackra berättelser äro, jemte Anna Stinas saga, allt hvad jag af qvinnohistorier kunnat uppsnappa ur Uddeholms häfder.

Af de sifferuppgifter jag erhöll, må det vara nog att meddela nedanstående tabell, jemte de i sanning häpnadsväckande fakta att bolagets utgifter vexla mellan 150,000 och 200,000 kr. i månaden, att dess skogsområde omfattar omkring 300,000 tunnland, samt inego-området 25,000 tunnland.

Uddeholms aktiebolags häst- och dagkarlstorp, hushåll och personal.

	Åbo torp-lägenheter.			Hushåll.			Personer.				
	Åbo-lägenheter.	Hästtorp.	Dackarls-torp.	Å hemman o. lägenheter.	Bruks- och diverse arbetare och inhyses-hjon.	Summa.	Arbetsföra män.	Arbetsföra kvinnor.	Under 15 år.	Orkeslösa vanföra.	Summa.
Summa	359	251	568	1192	741	1933	3343	3260	4127	460	11190

Aftonen hade förgått under samspråk i dessa och dylika ämnen, omvexlande med ett behagligt tankeutbyte rörande några litterära företeelser med den unga dam, som fyllde värdinnans plats, och hvilken enligt löfte till den nu afidna familjemodern, hvars vän hon varit, åtagit sig att vårda de små moderlösa barnen. Efter samfäld bön och afsjungandet af en psalm, beledsagad af orgel, skiljdes vi åt.

Följande morgon ställde man ekipage till vårt förfogande för hela dagen. Vi begagnade det på f. m. till en färd längs den vackra Rådasjön till »Sjögränden», ett täckt ställe, bebodt af domaren i orten och hans familj. Mottagandet var vänligt, utsigten förtjusande, stämningen i huset ett knappt undertryckt jubel, härflytande deraf att dagen var den första feriedagen för ungdomen i huset, hvilken från olika håll, gossarne från Karlstad och flickorna ända från Upsala, tror jag, återkommit till det kära hemmet. Af värdinnan fick jag den vackraste beskrifning på den nu afidna Uddeholmsfruns karaktär.

Efter middagen togo vi en vacker skogsväg till Hagforsen, ett jernverk, i hvars palatslika byggnader vi åsågo bessemerstålets tillverkning m. m., hvarefter jag, enligt löfte, uppsökte den väfskola, som nyligen öppnats vid bruket af Hushållningssällskapets väflärlarinna. Vi funno här 20 élèver syssel-satta dels med väfnader af olika slag, dels med värdelösa och fula modearbeten. De senare borde i min tanke bannlysas från alla sådana kurser; de förra vittnade om lärarinnans stora duglighet i det tekniska af väfkonsten, men vanställdes af dåliga ohållbara färger. På fråga härom svarades, att man måste köpa rester af victoriagarn för billigt pris utan afseende på färgen, och så fick man dessa präktiga, hållbara filter i vederstyggliga färgsammansättningar, hvilka gjorde ondt att se. Hvad som i min tanke fattas för framgången af dylika af hushållningssällskapen anordnade lärokurser, vill jag en annan gång framhålla. Här må blott nämnas *en sak*, bristen på *verksamt deltagande*

från de bildade damerna i trakten. Lärarinnan, öfverlemnad uteslutande åt sig sjelf och åt tvånget att behaga, i stället att uppfostra sina okunniga elever kan föga uträtta*).

Med en varm önskan att hushållningssällskapets uppoffringar och den nitiska lärarinnans bemödanden måtte småningom krönas med den framgång de förtjena, lemnade vi väfskolan för att besöka några arbetarbostäder.

Af de fyra eller fem hem, valda helt och hållet på måfå, som vi besökte, voro de som tillhörde den jordbrukande arbetaren utan fråga bäst hållna och treffigast. Bruksarbetarnes bostäder voro inrymda i stora, kasernlika hus med kal och oskön omgifning. Dock var en plan redan uppgjord till nya, mindre bostäder för blott ett par familjer i hvarje byggnad med tillhörande trädgårdstäppor — en plan hvaråt folket mycket lärar gladt sig. De nuvarande arbetarhemmen utgjordes i allmänhet af ett stort rum med kök, och voro försedda med den bekanta värmeapparaten från Laxå. Veden betalades, dock så ytterst lågt som 4 kr. 50 öre för stor famn. Arbetarehustrun borde således känt sig manad att spara på bränslet, men det synes vara en omöjlighet för svenska husmödrar på landet. I det första hemmet vi besökte, med blott en enda bränslebesparande eldstad åtgick näml. 10 famnar ved för året. Hyra erlades äfven för bostaden, men hade i år blifvit nedsatt

---

*) Såsom exempel härpå kan anföras följande: I en af Vermlands mindre städer hade denna samma lärarinna börjat en kurs. Eleverna valde alla såsom här ramarbeten och virkningar i fula färger. Väfstolarne, som voro afsedda för de varaktiga och sköna arbeten lärarinnan inhemtat hos Handarbetets Vänner stodo tomma. Då kom en dag ett par unga systrar från en närbelägen herrgård in i väfsalen. De hade i Stockholm och senast i London inhemtat den nya, renare smak, som framkallat en reform af handarbetet, uppskattade genast värdet och intresset af den gammalsvenska konstväfnaden, anmälde sig som elever och sutto följande dag i hvar sin väfstol. Exemplet verkade, och nu ville alla väfva dessa handdukar, sängtäcken, gungstolstäcken och borddukar m. m., hvilka man förut icke förstätt sig på. Till julen hade de båda systrarna prydt den vackra salen i sitt föräldrahem med de ståtligaste gardiner af snårväfnad i sköna färger, och i bygden närmast staden finnes numera åtminstone en och annan landt flicka, som kan utföra en handduk med opphembård.

med 20 %. Mannens arbetslön var 2 kr. om dagen. Hemmet bar spår af stor torftighet: denna ängsliga torftighet, som vittnar att familjen ingenting eger, och som af hemmet bildar så att säga ett tomt rum. En träsoffa oftast anslagen åt en tvångsgäst, ett bord och ett par stolar; i det inre rummet en stor sängplats upptagen af halm och öfverbredd med en skinnfäll, det var hela bohaget. Tydliga märken af slarf och orenlighet gaf skugga åt tomheten. Vid dörren hängde en bit af en halfsmutsig handduk, prydd med gammaldags fransflätning — det enda spår af förskönande omsorg i det vantrefliga hemmet. Husfadern, svart af sot, svarade beredvilligt, men med mörk uppsyn och klanglös stämma på våra frågor. Hustrun sökte göra litet snyggt, klagande: »Här är icke som det borde vara, men jag rår inte», och kastade en ängsligt, vältalig blick på de många barnen, som hängde henne i kjortlarna och hvilken skara inom kort skulle ökas med ännu en.

I det andra hemmet funno vi mindre torftighet men större orenlighet och ännu flera barn. Husfadern här hade mera maktpåliggande arbete och högre aflöning.

Med en känsla af betryck sade vi farväl och sutto snart åter i vagnen, hvilken enligt vår önskan stannade vid den röda torpstugan i björkdungen på vägen till Uddeholm. Det hem vi här beträdde gaf, i motsats till de förra, en ljuftig anblick. Här fanns blott ett rum med spisel, men allt var treffligt, snyggt och välförsedt. Vid fönstret satt den unga husmodern och väfde ett vackert, blårandigt klädningstyg. En mormor sysslade i spiseln och i skogsbrynet lekte två snyggt klädda barn. Vid dörren syntes här intet handkläde med frans, men man nämnde en gammal »konstig» gumma, som bodde ensam högt uppe på ett berg, och som, om man talte väl vid henne, kunde utföra sådana gammaldags saker. På tal om väfven hörde vi, att man här sade »rännan» i stället för »varpa» och att de gamla härledde ordet från den tiden,

då man ännu icke hade varpor utan sprang, »rännde», med garnet mellan tvänne höhässjor, och sålunda fick varpen till stånd. Det andra hemmet i stugan var mindre trefligt, men dock långt bättre än hvad vi sett vid Hagfors. Husmodern saknade ordningssinne, men var dock arbetsam, såsom vi kunde se af väfven, som var under arbete, men som vanpryddes af en genomgående felrand, för hvilket väfverskan pligtskyldigast gjorde ursäkt.

— — — — —
 Då vi återkommo till Uddeholm var dagens post kommen. Den medförde bland annat Wirséns silfverbröllopskantat, hvars första stance lästes högt damerna emellan.

»Verk af menskohänder byggda
 Stå ej fasta, stå ej trygga,
 Om ej englar öfverskygga
 Dem med himmelrikets nåd.

Viggar ek och myrten splittra,
 Kungastäders murar vittra,
 Stjornor sprängas bäst de glittra,
 Uppå Herrens vink och råd.

Det är Han, som uppehåller
 Tänkarns tanke, barnets joller,
 Hyddor, troner, diadem,
 Fogelbon och solsystem;

— — — — —
 Det var en glädje att låta den djupa tanke och fromma ande, som bo i dessa strofer tona ut bland alldeles okända åhörare och märka huru de mer eller mindre sympatiskt berörde strängaspelet i deras inre. Sången blef likasom en slagruta, som uppenbarade i åhörarnes sinnen källdraget af en tro, nog stark att i sig upptaga ej blott himmelens härlighet utan äfven det sköna och glada i lifvet.

Samtalet gled sedan helt naturligt in på de religiösa frågorna för dagen, och så fick jag veta att församlingen hade en nitisk och pligtrogen herde, att visserligen några mindre grupper af olika tänkande funnos, men att de i allmänhet stodo i godt förhållande till kyrkoherden, samt att man rätt ofta såg församlingsboar först bevista gudstjensten i kyrkan innan de begåfvo sig till det bönehus, der deras närmare trosyskon samlade sig.

Enligt vår resplan skulle vi redan kl. $\frac{1}{2}$ 4 nästa morgon vara vid ångbåtsstationen Edebäck, en mil från Uddeholm. För att dessförinnan hinna taga några timmars hvila, sade vi farväl och drogo oss tidigt tillbaka till våra rum. Jag gjorde mitt bästa att somna, men länge förgäfves. Bilderna af dagens skiftande företeelser drogo förbi mig i den ljusa sommarnatten, och efter dem följde ett helt tåg af tankar, omöjliga att afvisa. Främst trängde sig intrycken från arbetarhemmen. De voro endast en bekräftelse på det allmänt kända faktum, att arbetarne hafva det sämre inom den stora industrien än inom jordbruket, ett förhållande, som här fallit så mycket mer i ögonen som båda lydte under en och samma herre: det stora bolaget. Men orsaken?

Jag tyckte mig höra det gamla påståendet, att det är hustruns skuld om arbetarhemmet är dåligt, och jag undrade hvad som göres för att dana de unga flickorna till goda hustrur och mödrar — undrade äfven hvar gränsen ligger för möjligheten att skapa trefnad i armodet.

Jag tänkte på de lösa arbetare, som familjerna vid alla industriella verk nödgas mottaga i sina hem såsom tvångsgäster, och hvaröfver den fattiga smedshustrun klagat.

Jag såg gestalterna af de svarta smederna återvända från verkstaden och bringa med sig till hemmen vantrefnad och förökadt arbete blott med sina orena kläder, och jag tänkte på den amerikanske arbetaren, som lemnar sin arbetsdrägt i verk-

stadens afklädningsrum och återvänder till hustrun och hemmet, sjelf ren och i snygga kläder.

Jag såg slutligen de stora skarorna af små barn kring uttärda mödrar, och hörde den afbedjande stämman, hvarmed smedshustrun uttalat sitt hjälplösa: »Jag rår inte!» . . .

Men gent emot allt detta uppstego nu för min syn de stora och goda verk, det mäktiga bolaget utfört till eget och allmänt gagn. Motsatserna voro skärande. De gamla aggende spörjsmålen om »kapital och arbete» brusade ånyo för mina öron med något af det gräsliga oljud, hvarmed smältugnen afbördat sig den glödande massa, som sjöd i dess inre; och jag bäfvade att se huru olösta dessa spörjsmål voro, äfven hos oss och här, der kapitalets målsmän äro ädla och rättänkande män.

Är då den stora industrien dömd att draga förbannelsen af arbetarens nöd med sig, hur högt hon än sjelf stiger? Skall fåtalets framgång alltid byggas på flertalets undergång? — Makten alltid hvila på vanmakt?

Och hvem och hvad är det, som egentligen blir lidande på detta system? Icke affärerna, icke fabriken, icke den yttre ordningen och disciplinen, hvilket allt under männens kraftiga ledning går stadigt framåt — utan *hemmen*, der qvinnorna dväljas och barnen, d. ä. *framtiden*, fostras. Mannens ordnande tanke och beräknande blick, så stark då det gäller att afväga orsak och verkan, skada och gagn, debet och kredit på andra områden, förslår då icke på hemmets. Skulle det då vara bristen på *qvinlig* medverkan, på modersvakt och modersvård, öfvad i kärlek till arbetarhemmens förmån — skulle det vara denna brist, som ådragit industrien dess förbannelse och samhället den fara, som derur spirar?

Här stannade för ett ögonblick min lätt löpande tankekedja. Bilden af Anna Stina Geijer trädde fram för min inre syn och jag tyckte mig höra hennes ord: »gitta ej männen värna släktens ära, så må qvinnorna göra det». Det fans

kanske ett slags ära — för familjen som för bolagen, för folken som för släkten i stort — hvilken *kan* värnas endast af qvinnan, *äran af goda hem, med öm och klok barnavård*, och som, ovärnad, blir förbannelse. Är det så, tänkte jag, då hade Anna Stina rätt på djupare sätt än hon sjelf anade. På områden der männen ej kunna värna släktens ära, må de sätta qvinnor i sitt ställe. — — —

Natten hade nu mörknat, kanske började jag redan drömma. Visst är att jag tyckte mig se Anna Stina, följd af en hel rad qvinnor, alla med något moderligt, klokt och godt i sin uppsyn, vandra från hem till hem mellan smedshustrur och förmansmadamer, rättande, ordnande, lärande, uppmuntrande, då och då gripande djupt i Anna Stinas pung, men yrkande först och sist på sjelfhjelp. Och jag såg hur der blef rent, ljusst och friskt i deras spår, huru trän och blommor började spira kring stugorna, hur hemmen fylldes med snyggt bohag, hur maten, enkel men närande, framsattes på dukadt bord; hörde hur symaskiner och väfstolar rasslade, hur flickorna sjungande eller muntert språkande hjälpte till med sysslorna, eller i slöjd- och hushållsskolor lärde att blifva nyttiga och dugande qvinnor, — såg äfven hur en och annan, rustad med rikare gåfvor, hjälptes fram och fick utveckla sina anlag för andra arbetsfärer. Men icke nog härmed; mig tycktes att jag smög in till revisorerens skrifbord och såg öfver deras axel huru de qvinliga förvaltarenes redogörelse för de pund, som blifvit dem anförtrodda, upptogs i revisionen af bolagets räkenskaper, och hur der i slutuppgörelsen kommit in en ny rubrik, benämnd bolagets *moralkonto*, der med ett nytt slags sifferbeteckning vinst och förlust, debet och kredit voro på ett talande sätt framställda för att inryckas i årsredogörelsen.

Jag andades djupt — jag tyckte mig ha gjort en stor, en lyckliggörande upptäckt, och ville just närmare pröfva dess halt — då mina ögonlock slöto sig och jag somnade tungt,

för att ett par timmar senare vakna vid min reskamrats vänliga tilltal och doften af den rykande kaffekopp, hon bjöd mig.

En hastig toilette, företagen halft sofvande, en blick uppåt den halfmulna himlen, ett hjertligt farväl till den älskvärda värdinnan, som räckte oss en fin korg, fullpackad med matsäck — och vi sutto i vagnen. Ännu några ögonblick, och Uddeholm med allt hvad vi der sett och upplefvat, tänkt eller vakande drömt, tillhörde minnets verld. *)

III.

Klaran. Unga Sverige. Strandsceneri. Nattkvarter.

Det var en underlig färd i den gråa morgonskymningen. Vägen gick till det mesta genom småväxt eller uthuggen skog. Mellan de dunkla trädtopparne hängde dimman i flikar. Då och då föll ett fint duggregn. Småningom trängde dock morgonens rosiga sken genom töcknet, foglarne började sjunga, molnen lättade, och under halfklar himmel sågo vi elfven slå en djup bugt innan hon skyndar vidare söder ut med forssar och mäktiga fall för att slutligen kasta sig i Venerns öppna famn. Det är nämligen det egendomliga med Klarelfven att hon är segelbar, icke vid mynningen utan i stället hela åtta mil af sitt öfre lopp. Vi hade blifvit vänligt uppmanade att äfven besöka Munkfors, der Uddeholmsbolaget gjort sig till herre öfver Klaran i ett af hennes vildaste och mest storslagna ögonblick, för att sätta henne — fjellens och skogens fria dotter — att mala mjöl, drifva valsverk, sågar och stålsmedjor och hvad de allt heta, dessa nyttans storverk. Men ur stånd att medhinna allt hade vi bestämt oss att till en början följa elfven på ångbåt norrut. Afgångsstationen, Edebäck, syntes på något afstånd, men vi foro direkt ned till elfven, der en liten

*) Man har senare sagt mig att arbetarförhållandena vid alla Uddeholmsverken äro bättre än vid Hagfors.

ångare af primitiv konstruktion låg för ankar under fullt lastningsbestyr. Vi voro således i god tid anlända och kunde välja oss en skyddad plats på däcket af den nu i sin oordnade morgontoilette föga inbjudande farkosten. Stranden, flack och sandig erbjöd intet intresse. Klaran låg framför oss, dunkel och tyst som en gåta, för hvilken tills vidare icke fanns någon annan lösning än den, som innebars i de unga furutimmer, som delvis täckte hennes yta. Kaptenen med sina två man stufvade in de underligaste lastföremål på de underligaste ställen. Den gamla ångbåtsjantan lunkade som en tomte mellan för och akter, än försvinnande i en hemlighetsfull kabuss ytterst för ut, för att träda i dagen igen på kommandobryggan öfver våra hufvuden och åter försvinna i akterhytten under våra fötter, alltid — i höjden som i djupet — lastad med en kaffebricka af tvetydigaste färg och parfym. Hvem som var föremålet för hennes omsorger och yttersta orsaken till hennes plötsliga apparitioner var och förblef en hemlighet, ity att den s. k. salongen var tom, och vi sjelfva tillsvidare ensamma däckspassagerare. Småningom infunno sig på fördäck några enstaka figurer i långa gråbruna rockar med ståndkrage, tydliga rester af en folkdrägt, hvilken äfven hos en och annan kvarlefde i form af underkläder, uppdragna högt under bröstet och derunder en brokig tröja. De flesta medförde packning i form af näfversäckar, vackert flätade och ibland prydligt kantade med skinn, hvilka buros på ryggen med ett slags bärremmar, i hvilka armarne inträdde. Detta var, såsom vi sedan fingo veta, *näfverkunten* med tillhörande »*färdslor*». Men nu afbrötos våra iakttagelser ombord af ett muntert prat från stranden, på en dialekt alltför genuint stockholmsk för att ett enda ögonblick kunna förblandas med det ombord rådande, ofta svårförstådda »exhärsmålet» (ekshäradsmålet). »Det var ju», förklarade en röst i målbrottet, »en nedrigt kilig båt. Hvad gjorde det om det regnade! Inte ett dugg! när man

hade en pin schangtil sallång. Sjelfva moster måste väl erkänna att det var stilig, eller hva?» — Det var det unga Sverige, i form af beskowitz eller elementarist — ingen Stockholmsmamma kunde tvifla på den saken. »Moster» hade tydligen svårt att neka det unga Sverige sitt erkännande, det måtte påfordras af hvilken orsak som helst; pappa och mamma pysslade om hvarandra och lånade föga uppmärksamhet åt anmärkningarne, hvaremot systemen, kommen direkte från »Ålinum» eller Normalskolan, gjorde några kritiska inkast mellan de högljuda jäsningar, som den kyliga morgonluften och det tidiga uppstigandet framkallade. Snart hade vi hela familjen ombord med schalrullar, kappsäckar och stockholmsprat i oändlighet. Kort derefter lade vi ut på elfven; kaptenen intog sin plats, »exhärrens»gubbarne slunko ned mellan sina näfverkuntar, unga Sverige öfvade sin hoppfulla ungdom i ett eqvilibristiskt perpetuum mobile mellan däckets, kommandobryggan och salongen. Mamma och moster försvunno dersammastädes, pappa satte sig att betrakta de platta elfstränderna med samma min af pedantisk pligttrohet hvarmed han troligen i embetsrummet iakttog sina förmäns uppsyn, eller nedskref deras utlåtanden; Ålinum fortfor att jäsna, men nedlät sig stundom att le åt unga Sveriges hopp. Så fortgick det under långsamt framåtskridande på den breda och strida elfven, som lopp fram mellan platta stränder, görande här och der en långsträckt bugt kring en kulle eller höjd, der vanligen några gårdar eller en by syntes, hvarifrån en enstaka passagerare eller något fraktgods påkallade ilandsättning och uppehåll.

Småningom höjde sig dock landet på något afstånd från stränderna och antog den terrassformiga karaktär, som i allmänhet utmärker Elfdalens jordbildning. Sålunda dröjde det ej länge innan vi började att kunna urskilja de trenne formationer, som man sagt oss vara ett genomgående grunddrag i elflandskapets fysionomi, och hvilka af folket betecknas såsom

»undlandet» (undre landet) *berget*, och »*hia*» (heden). Från de platta och sandiga, men stundom väl odlade elfstränderna, det s. k. undlandet, resa sig långsträckta skögbeklädda höjder, kallade »berget», brant uppstigande till ansenlig höjd. Här vidtager derpå en högslätt med så jemn yta, att man från elfven endast kan upptäcka de föremål, som befinna sig närmast bergkammen, såsom en och annan enstaka stuga med en åkerlapp eller potatistäppa, medan hela den öfriga världen deruppe gömmer sig likasom i ett ofantligt tomrum mellan skogstopparne på bergskanten och den aflägsna horisonten. Detta är hvad folket kallar »*hia*», en hed bebodd af torpare och »bolagsfolk», lydande under större hemmansdelar eller bruk och sågverk. Bortom heden vidtaga, osynliga för oss, vilda skogssträckor, dit elfdalingarne skicka all sin boskap på sommarbete under vård af gjätterjantor, hvilka likasom i Dalarne tillbringa hela den vackra årstiden på sätern. Dessa och andra lärorika upplysningar erhöilo vi af en ända hittills osynlig passagerare, hvilken plötsligt kom till synes sedan vi till kaptenen aflemnat brefvet från vår beskyddare på Uddeholm. Denne vår medresande, herr E. E., befanns vara den förträffligaste kunskapare vi kunnat önska oss, full af denna lefvande insigt om folk och natur, som endast den får, hvilken älskar och lefver ibland dem. Det allra mesta af hvad jag om Elfdalen har att meddela utöfver hvad jag sjelf sett och upplefvat får därför tillskrifvas denne sakkunnige och vänlige man, hvilken ej blott sjelf blef vår bästa ledare och vägvisare, utan när han måste lemna oss ställde andra i sitt ställe. Dock försummade jag icke att språka äfven med den gamla ångbåtsjantan och ekshäradsgubbarna om bord. De sade mig, att så väl i nämnda socken som i grannsocknarna ännu finnas i gamla hem bevarade ros-täcken i granna mönster och färger, flätade fransar, här kallade »*facks*», kring handkläden och dukar, hvarjemte folkdräkten ännu begagnas af gamla perso-

ner. På mina frågor berättades åtskilligt om lifvet i bondgårdarne, bland annat att hos de mindre hemmansegarne döttrarna få gå tidigt ut i tjenst, hvaremot »de som örk', skick' dem te skol' i städerna».

Imellertid stampade vår ångbåt framåt, långsamt och likasom andfädd af ansträngningen att sträfvva mot strömmen. På vattenytan flöto timmerstockar af ganska måttliga dimensioner, och vanligen, sådes det, stämplade för norska bolags räkning. Någon gång sågo vi båtar, som stakades fram af den i aktern stående föraren, ett forslingssätt, som varit det enda brukliga tills för några år sedan vår lilla ångbåt började sina regelbundna turer på elfven.

Himlen hade klarnat och det var vackert att från däckets der vi sutto låta blicken följa vexlingarne af det egenomliga landskapet. Ån lågo de vårgröna sädesfälten och blomstrande ängsmarkerna på ömse sidor elfven badade i solljus, medan löfåsarne höjde sig der bortom, dunkla och majestätiska. Ån åter genombrötos dessa åsar af ett kalt, högt berg, som sköt ungsbogen åt sidan, klef fram öfver strandbrädden ända till elfkanten och tvang Klaran att, ödmjukt kyssande dess fot, föra sin grönblå våg och oss på den, inåt nya dalgångar bort under skuggan af andra löfåsar. Så fortgick det en stund tills kanske från andra sidan mötte en ny berg-jätte, som fångat solljuset i några strimmor af löfskog och gräs på sin hjessa, medan dess skrofliga sidor hängde svarta under det tunga regnmolnet, och tycktes vilja stänga vägen för den nu åter i stolt öfvermod strålande Klaran. Det såg då ut som skulle det bli strid mellan elfven och urberget, och som skulle vi komma att sitta emellan. Men Klaran stod på sig; hade strid rådt, var den utkämpad för sekler sedan; trängd och djupare vorden af trångmålen behöll hon sin stråt, icke mindre ståtlig och skön därför att hon måst böja sig ett ögonblick för öfvermakten.

Under tiden hade vi passerat Ekshärads kyrka på venstra elfstranden, ett åldrigt trätempel med utsprång och sirater, erinrande om Norges gamla träkyrkor. Längre upp ströko vi förbi färjställen och byar, eller rättare midt igenom dem, ty de bebodda platserna bära vanligen samma namn på ömse sidor om den breda elfven. Mindre vattendrag kommo muntert dansande utför bergen för att kasta sig i moderelfvens famn. Vid utloppet af en större å reste sig bergen högre och bildade likasom en »fjellport» för den öfre elfdalen. Berget ofvanom det täcka Löfstrand hade, enligt vår karta, en höjd af 1,359 fot, och tycktes blicka ned på oss med ett visst förakt der det låg, omstråladt af solljus, medan molnen hängde skumma och hotande öfver oss och elfven. Skogsåsarne trängde sig stundom ända fram till strandbrädden. Här företedde deras branta sidor, höljda af ung barrskog, en sällsam anblick, då de likasom rifvit sin grönskande klädnad och blottat sin sandgrund i breda stråk, der den forna skogen lemnat sina spår i form af grofva trädrötter, hvilka bildat svarta, fantastiska figurer på den gula sandväggen. Det var s. k. »timmerløp», utför hvilka det nyhuggna timret störtas från landthöjden rätt ned till strandbrädden, för att sedan bäras vidare af elfven. Vintertiden lära icke blott timmerstockarna, utan efter dem yxorna och sist arbetarne sjelfva, sittande på granruskor, göra den svindlande färden på dessa naturliga rutschbanor. Att stundom äfven skogens vilda djur följa exemplet, antyda de namn, med hvilka man betecknat en och annan sådan bana; så nämndes »Ulfvalöpet».

Efter ett uppehåll vid Elindehof, och sedan vi strukit förbi ett berg, som enligt kartan mäter 1,650 fot, lade vi till vid Stöllet, en gästgifvaregård med färja der vi skulle göra längre uppehåll. Hittills hade färden varit alltför fångslande för att tillåta oss att söka hvila. Lemnande den föga inbjudande akterhytten åt medpassagerarne hade vi således på däck

uppfriskat oss med hvad matsäckskorgen hade att bjuda, och beredde oss nu att gå i land för att se något af elfsceneriet från stranden. I tysthet hoppades jag äfven att hinna göra ett eller annat besök i kyrkoby, för att möjligen få syn på några af de omtalade »ros-täckena», fransflätningarne och banden, m. m. Här af blef dock intet; endast Ny kyrka togs i betraktande. Den var af trä, utvändigt täckt med en fjellformad beklädnad och målad med rödfärg, invändigt hvitmenad och sirad med förgyllningar, hvilka med sitt granna men enformiga hölje täckte äfven de gammaldags altarprydnaderna, hvilkas snidade bildverk ursprungligen varit målade i lifliga färger. Klockaren gaf på mina frågor endast fåordiga svar, med en min påminnande om »vi presterskapet»; dertill började det smådugga, och slutligen erinrade man oss att ångbåten gått vidare och att vi måste påskynda våra steg för att vid Norra Stöllet åter kunna hinna honom. Här väntade vi också båten sittande i ett skjul, der man anbringat en liten såg, under hvars blad de unga timmerstockarne, sedan de på små underliga drögar släpats ned från skogen, läto med jemmer och klagan förvandla sig till plank. Situationen var icke behaglig. Vår vänlige ledsagare sökte förgäfvos muntra oss med notiser om folket och trakten; en grupp skolynglingar och ett par studenter, som tycktes stadda på fotresa klevvo tysta och surmulna omkring i stenrösen. Pappa och Mamma hade med Ålimum sökt skydd under det otillräckliga familjetaket af en »en tout cas»; sjelfva det unga Sverige hade förlorat något af sin hoppfullhet och fann ångbåten allt mindre »kilig» ju längre tiden led. Jag gjorde med min reskamrat säkert en trist figur under intrycket af misslynthet i förening med hufvudvärk och öronpina. Men ändtligen hördes ångbåtens andfådda stämma blanda sig med timmerstockarnes jemmer, och glada funno vi oss snart åter ombord och på väg allt vidare norr ut. Bergen drogo sig nu närmare strand-

brädden; elfven måste bryta sig väg genom smala pass och under skarpa krökar slingra sig fram, än utmed en klippa till höger, än kring en fjellkant eller ett framskjutet knä af landthöjden vester om elfven. Snart tog dock »undlandet» åter ut sin rätt och bredde sitt grönskande, blomrika täcke mellan elfven och berget, eller speglade sina björkar, en kulle med några gårdar, eller till och med ett nyuppfördt ölbryggeri, i Klarans våg — allt detta medan heden deruppe hängde halft osynlig öfver skogstopparne och himlen hvälfde sig upp öfver den, mörk och molntung. Det var någonting sällsamt gripande i anblicken af detta vexlande elfsceneri i den långsamt skymmande sommarqvällen. Det var ingen vänligt fängslande eller till hvila inbjudande natur — icke heller var den pittoreskt hänförande; men den var ensam i sitt slag, stämmande till allvar och tyst begrundande. — Den vilda ödsliga heden deruppe, som ögat blott anade, men just därför kunde gestalta så mycket mera fritt efter skådarens inre syner; landthöjden med de outtömliga skogarne, der industriens stormän hemtade sina rikedomar med hjälp från ofvan, d. ä. af det fattiga folket på heden; de smala strandremsorna med vänliga vältimrade gårdar för en bergad men fåtalig befolkning; slutligen elfven, som gick sin ståtliga kungsväg genom låglandet, delande sin kraft åt alla, speglande björkarne, badande ängsvallen eller varsamt kyssande smultronblommorna och violerna, som här och der smugit ned ända till vattenbrynet, allt medan hon på sitt svallande bröst bar timret ned till de stora sågverken eller vaggade på milda moderliga armar den lilla båten, som, rodd af en härdig elfdalsjänta, gled öfver från den ena stranden till den andra. — hela detta panorama gaf ett sträft men stämningsrikt intryck, som man icke glömmar.

I tysta betraktelser af det egendomliga skådespelet nådde vi slutligen vid nattens inbrott målet för vår färd, den lilla stationen Likenäsa i Dalby socken. Lemnande ångbåten att fort-

sätta till Dalby kyrka, ändpunkten för dess dagsresa, gingo vi här i land, åtföljda af den vänlige herr E. En smal väg förde oss uppåt den sluttande stranden, förbi ett f. d. jernbruk tillhörande Uddeholmsbolaget och fram till vårt nattqvarter, Likenäs gästgifvaregård. Det var ett nytt, tvåvånings trähus, byggdt midt emot det äfven nyuppförda tingshuset, på den enda kala och absolut fula plats som trakten erbjöd. Vid inträdet från ett slags otreflig salong i våra två anspråkslösa rum möttes min blick af fem stora fönster, stirrande emot oss som hade de föresatt sig att förjaga all sömn från våra trötta ögon. Anmodad att fälla rullgardinerna svarade uppasserskan att inga funnos. Först efter någon parlamentering hemtade man ett par från tingshuset, och uttröttade af den långa dagsresan kunde vi äntligen gå till hvila, söfda af bruset från strömmen, hvars hvita skum vi sett bryta sig mot den moss-lupna skogsmarken.

---

34. Småprat om musik.

Kongl. Operan.

Den verksamhet, som under förlidet spelår (1881—82) utvecklats på vår förnämsta lyriska scen, har i allmänhet häfdat det anseende, som en kunglig opera bör ega. Af nyuppförda arbeten nämna vi inom den högre stilen *Nordens stjerna*, inom den mindre operan *Konung för en dag*, såsom de förnämsta. Om också ej tillhörande Meijerbeers yppersta kompositioner, är dock *Nordens stjerna*, med sin storartade och grannt instrumenterade musik, ett verk af obestridligt intresse. Uppsättningen var i allo praktfull. Utförandet var mönstergildt, förnämligast bidrogo hr Willman i Peter den stores roll och fröken Ek i Katarinas verkligen halsbrytande parti, till operans storartade framgång.

Konung för en dag, hvars text hemtats från en arabisk saga, är hållen i ren och ädel stil. Musiken, af Ad. Adam, intager genom spirituellt finhet och ett enkelt, naturligt behag, som i våra förkonstlade tider är mer än sällsynt. Den indiska visan samt romansen »Vore jag kung» äro synnerligen vackra. Äfven denna opera var förträffligt uppsatt, utförandet synnerligen godt. De medverkande artisterna: fröknarne Grabow och Niehoff samt herrarne Ödman, Lange, Lundqvist och Janzon, syntes fullt besjälade af sin uppgift. Det hela lemnade ett harmoniskt intryck, som man blott sällan medtager från nutidens teatrar.

Af de talrika repriiser, som förekommit på kongl. operan äro att nämna *Aïda* af Verdis, hvilken tyckes fortfarande utöfva stor dragningskraft på publiken. Afrikanskan, *Mignon*, *Wilhelm Tell* m. fl., hvilka alltid tacksamt emottagas när de visa sig på repertoiren. Dessutom upptogos Hallströms *Vikingarne* och Halévy's *Judinnan* med hr Labatt som gäst. Sistnämnda opera, ehuru långt ifrån populärt skrifven, visade sig dock nu, med Labatt såsom Eleazar, mäktig att tjusa den musikaliskt bildade publiken. I så väl sång som spel bjöd han oss den routinerade konstnärens öfverlägsna talang. Fröken Wickman såsom Rachel visade så stora framsteg att de kunna sägas innebära löftet om en god framtid. Redan nu fyllde hon värdigt sin plats så väl i afseende på sången som på uppfattningen af rolen i dess helhet, och förtjenade publikens erkännande i vida högre mått än som kom henne till del.

Med de ypperliga symfonikonsserterna, vid hvilka uppförts sådana praktverk som Beethovens åttonde symfoni, Mozarts *Jupiter*, Webers första symfoni, ett intressant arbete från mästarens ungdomsår, Schumanns herrliga D-moll-symfoni, samt nyheter af Goldmark, Svensen och Grieg m. fl., har Kongl. operan gjort betydande insatser i hufvudstadens musiklif.

Slutligen erinra vi om huru Kongl. operan under det förflutna spelåret öppnat sin salong för nutidens yppersta pianister: en Bülow, en Essipoff, en Menter m. fl., hvilka för tjusta lyssnare tolkat de gamle mästarnes odödliga verk, så väl som alster af nutidens förnämsta pianokompositörer.

Man har således allt skäl att vara tacksam för så väl den njutning, som det ädelt bildande inflytande, hvilket Kongl. operan under sistförflutna spelår utöfvat på den för musikens förädlande makt mottagliga delen af hufvudstadspubliken.

P—st.

35. Frågan om gift qvinnas eganderätt löst.

Från England har ingått en märklig underrättelse rörande denna rättsfråga, som vi här endast i korthet kunna meddela.

Den 14 Augusti detta år antogs en parlamentsakt af följande innehåll: Gift kvinna skall vara i stånd att förvärfva, innehafva och genom testamente eller på annat sätt förfoga öfver all sin fasta eller lösa egendom så som vore hon ogift, utan bemedling af god man (trustee) — — — Hon kan uppgöra kontrakt samt mottaga förmynderskap och förtroendeuppdrag utan hinder från mannens sida, och svarar med sin enskilda förmögenhet för fullgörandet af sina förbindelser. — — — Hvarje kvinna, som ingår äktenskap efter sedan denna förordning trädt i verkställighet, skall vara berättigad att innehafva sin skiljda förmögenhet och på ofvan sagda sätt förfoga öfver all fast och lös egendom, som vid tiden för äktenskapet tillhör henne, eller efter giftermålet förvärfves eller på annat sätt tillfaller henne.

Lagen träder i kraft först med 1883 års början. En kvinna, som ingått äktenskap *innan* denna lag tillämpats, skall för framtiden vara berättigad att ega och råda öfver all den egendom, som tillfaller henne *efter* den tid, då lagen trädt i kraft. — — — Hustrun är pliktig att i mån af behof underhålla mannen.

Lagförslaget antogs med en majoritet af 73 röster, af hvilka 7 afgåfvos af ministrar. »Times» talar om denna tilldragelse såsom »en epok i historien»; andra tidningar nämna den »en social revolution» eller »en förträfflig reform». Bland de kvinnor, hvilka sedan långliga tider verkat för denna reform, nämnas främst *Elisabeth Elmy* och *Ursula Bright*, sväger-ska till den bekante John Bright. Bland män, hvilka bidragit till reformens slutliga genomförande nämnes Lord *Cairns*.